

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ХРЕЩЕНЮК ЯНА ЮРІЇВНА

Допускається до захисту:
В.о. завідувача кафедри
теорії і практики перекладу
к.пед.н., старший викладач
Бойван О.С.

_____ (підпис)
« _____ » _____ 2022 р.

**ОБРАЗИ МАТЕРІ І БАТЬКА
В АНГЛІЙСЬКІЙ І НІМЕЦЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ
(лінгвокультурний аспект)**

Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська
Освітня програма Англійська та друга іноземна мови та літератури (переклад
включно)

Магістерська робота

Науковий керівник:
Ігнатенко Д.Є.
к.філол.н., ст.викладач
кафедри романо-германської філології
та зарубіжної літератури

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТ5/за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2022

АНОТАЦІЯ

Хрещенюк Я.Ю. Образи матері і батька в англійській і німецькій фразеології (лінгвокультурний аспект). Спеціальність 035 Філологія. Спеціалізація 035.041 *Германські мови та літератури (переклад включно)*, перша – англійська. Освітня програма *Англійська та друга іноземна мова та літератури (переклад включно)*. Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. – 75 с.

Магістерську роботу присвячено вивченню особливостей використання компонентів «матір» / «батько» в англійській і німецькій фразеології у гендерологічному та лінгвокультурному аспектах.

Матеріалом дослідження слугують фразеологічні одиниці з компонентами «матір» / «батько», отримані методом суцільної вибірки з фразеологічних словників англійської і німецької мов. Англійськомовна картотека містить 189 одиниць, а німецькомовна 125 одиниць.

Глибинні гендерні стереотипи, відбиті у фразеології, нав'язують носіям мови готові матриці для оцінювання жіночих та чоловічих якостей. Виявлення ознак маскулінності й фемінності на фразеологічному рівні доповнює картину концептуалізації гендеру у свідомості кожного народу.

Аналіз семантичних особливостей фразеологічних одиниць з компонентами 'мати' та 'батько' дав змогу виявити п'ять ознак-характеристик для компонента "мати" та шість для компонента "батько". Найчастотнішою семантичною ознакою образу матері в англійськомовному корпусі є «жінка-батько», а в німецькому – «стосунки між матір'ю та дитиною». Найчастотнішою ознакою образу батька в англійській фразеології є «старший член суспільства, або чоловік старшого віку», а в німецькій – «батько-чоловік».

Ключові слова: фразеологія, гендер, фразеологічні одиниці, термінологія спорідненості, гендерний стереотип.

SUMMARY

Khreshcheniuk Ya.Yu. Images of Mother and Father in English and German Phraseology (Linguocultural Aspect). Speciality 035 *Philology. Specialisation 035.041 Germanic Languages and Literatures (including translation)*, first – *English*. Educational Programme *English and second foreign Languages and Literatures (including translation)*. Vasyl' Stus Donetsk National University, 2022. – 75 p.

The thesis is devoted to the study of the peculiarities of using the components "mother" / "father" in English and German phraseology in gender and linguocultural aspects.

The material of the study are phraseological units with components "mother" / "father", obtained by the method of continuous sampling from phraseological dictionaries of English and German languages. The English-language card index contains 189 units, and the German-language 125 units.

Deep gender stereotypes reflected in the phraseology impose on native speakers ready-made matrices for evaluating female and male qualities. Identification of signs of masculinity and femininity at the phraseological level complements the picture of gender conceptualization in the minds of each nation.

The analysis of the semantic features of phraseological units with the components 'mother' and 'father' allowed to identify five features for the component 'mother' and six for the component 'father'. The most frequent semantic feature of the mother's image in the English corpus is 'woman-father', and in the German corpus it is 'relationship between mother and child'. The most frequent feature of the father's image in the English phraseology is "elder or senior member of society", and in German - "male father".

Keywords: phraseology, gender, phraseological units, terminology of kinship, gender stereotype.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	6
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ.....	12
1.1 Фразеологічна картина світу як складник мовної картини світу: зміст, ознаки, аспекти вивчення.....	12
1.2 Фразеологія як система образного світосприйняття народу	17
1.2.1 Структура фразеологічного значення	17
1.2.2 Фразеологічний образ: моделювання і національна специфіка	23
1.3 Історія гендерних досліджень у лінгвістиці	24
1.4 Гендерний аспект вивчення фразеології.....	29
1.5 Лінгвокультурологічний напрям гендерних досліджень	35
1.6 Терміни прямої спорідненості образів-понять «матір» і «батько» як компонентів гендерно маркованих фразеологізмів	37
Висновки до розділу 1.....	40
РОЗДІЛ 2 СЕМАНТИКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ НА	
ПОЗНАЧЕННЯ ОБРАЗІВ-ПОНЬОТ <i>МАТІР</i> / <i>БАТЬКО</i> В АНГЛІЙСЬКІЙ	
ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ	42
2.1 Репрезентація дихотомійних образів <i>матір</i> / <i>батько</i> в англійській та німецькій мовах: мотиваційна база фразеологізмів.....	42
2.2 Репрезентація образу матері у фразеологізмах англійської та німецької мов	43
2.2.1 Репрезентація образу матері у фразеологізмах англійської мови.....	43
2.2.2 Репрезентація образу матері у фразеологізмах німецької мови.....	46
2.3 Репрезентація образу батька у фразеологізмах англійської та німецької мов.....	49
2.3.1 Репрезентація образу батька у фразеологізмах англійської мови.....	49

2.3.2 Репрезентація образу батька у фразеологізмах німецької мови.....	53
Висновки до розділу 2.....	57
РОЗДІЛ 3 СВОЄРІДНІСТЬ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗІВ МАТЕРІ І БАТЬКА В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ	59
3.1 Лінгвокультурні особливості фразеологічних одиниць з компонентом «матір» в англійській та німецькій мовах	59
3.2 Лінгвокультурні особливості фразеологічних одиниць з компонентом «батько» в англійській та німецькій мовах	62
Висновки до розділу 3.....	64
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	69
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ЕМПІРИЧНОГО МАТЕРІАЛУ.....	75

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ФО – фразеологічна одиниця

ЛО – лексична одиниця

ТС – термінологія спорідненості

МКС – мовна картина світу

ФКС – фразеологічна картина світу

ВСТУП

Фразеологія – досить молода лінгвістична дисципліна, виокремлення якої було запропоноване видатним швейцарським ученим Шарлем Баллі в 1909 р. Відтоді й до сьогодні вона привертає до себе прискіпливу увагу мовознавців. Це зумовлено складною природою фразеологічного знака як мовної одиниці, а також тим, що стійкі сполуки слів влучно, конкретно й економно характеризують предмети та явища дійсності; крім того, ці вирази є важливим експресивним засобом мови.

Вагомий внесок у розвиток фразеології зроблено такими відомими вітчизняними та зарубіжними мовознавцями, як М. Ф. Алефіренко, Б. Альтенберг, В. Л. Архангельський, Я. А. Баран, В. В. Виноградов, Р. П. Зорівчак, Е. Коуї, А. Маккай, Р. Мун, Л. Г. Скрипник та ін.

Фразеологічний фонд кожної мови відображає різноманітні сфери людської діяльності, історію та культуру певного народу. Розглядаючи об'єкти, що належать до новітніх антропоцентричних студій, потрібно відмітити фразеологізм, що належить до найбільш актуальних та часто досліджуваних об'єктів. Одна з причин такого частотного використання фразеологізмів полягає в тому, що утворення фразеологічних одиниць безпосередньо залежить від мовного середовища, людської життєдіяльності. Можна стверджувати, що фразеологізми є мовними одиницями, які найбільше відображають суб'єктивний людський чинник.

Для сучасного етапу розвитку лінгвістики характерне бурхливе зростання гендерних досліджень. Питання про обґрунтованість гендерного підходу до аналізу різних аспектів людського життя вже не є сумнівним і вважається цілком очевидним і виправданим. Простежуємо з'яву великої кількості наукових праць, орієнтованих на виокремлення гендерних відмінностей, що вербалізується у фразеологічних одиницях різних мов. Дослідження гендерного аспекту фразеологічної підсистеми і окремих мов, і

різних мов у зіставному аспекті виявляють глибинні культурні та історичні особливості певного народу.

Особливо актуальним в наш час стає вивчення мов та мовних систем в зіставному аспекті, оскільки міжкультурне спілкування та міжмовні відносини різних типів набувають великого значення не лише в культурному, але й політичному та економічному житті великої кількості держав та народів світу. Тому, якщо розглядати з лінгвістичної точки зору дослідження мовних систем, які є подібними значною мірою, тобто, є спорідненими або ж близькоспорідненими, то можна відмітити що подібні дослідження дають можливість вдосконалювати методи і прийоми лінгвістичного аналізу.

Фразеологічну систему також усе частіше розглядають у контексті лінгвокультурологічних досліджень, оскільки фразеологічні одиниці містять у собі культурні коди й відображають специфічні ментальні риси народу. Фразеологія є елементом міжнародної мовної картини. Фразеологізми завжди звертаються до суб'єкта, тобто виникають вони не так для того, щоб описувати світ, як для того, щоб його інтерпретувати, оцінювати й виражати до нього суб'єктивне ставлення. Саме це відрізняє фразеологізми і метафори від інших номінативних одиниць [9].

У пропонованому дослідженні розглядаються семантичні особливості реалізації образів матері та батька у фразеологізмах англійської та німецької мов у лінгвокультурному аспекті. Такий підхід дає змогу виявити лінгвокультурні ознаки, за допомогою яких відображено процес та результат становлення людини в суспільстві залежно від належності одного з батьків до певної статі.

Таким чином, **актуальність** проведеного дослідження полягає в необхідності ґрунтовного вивчення фразеологізмів, що розкривають образи матері та батька в англійській та німецькій мовах для виявлення специфіки формування національно-культурної семантики мовних одиниць фразеологічного рівня в англійській та німецькій мовах.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні особливостей семантики фразеологічних одиниць, що характеризують образи матері та батька в англійській і німецькій мовах, і виокремленні їх національно-культурної своєрідності.

Досягнення мети стає можливим за умови розв'язання таких **завдань**:

- 1) укласти корпус фразеологічних одиниць із дихотомійними компонентами матір / батько в досліджуваних мовах;
- 2) інтерпретувати поняття «фразеологічне значення», «внутрішня форма», «фразеологічна картина світу», «гендер», «гендерна фразеологія»;
- 3) дослідити історію вивчення фразеосистем, що містять компонент «матір / батько» в сучасному мовознавстві;
- 4) визначити роль компонента матір / батько у формуванні семантики фразеологічної одиниці;
- 5) установити та описати семантичні групи й підгрупи ФО, що характеризують матір і батька в англійській та німецькій мовах;
- 6) дослідити наявність специфічних та спільних рис фразеологізмів з компонентами матір / батько англійської та німецької мов у лінгвокультурологічному аспекті.

Об'єктом дослідження є фразеологізми, що репрезентують образи матері і батька в англійській та німецькій мовах.

Предмет дослідження – семантична організація фразеологізмів з компонентами «матір» / «батько», які формують культурно значущі образи в англійській та німецькій мовах.

Мета та завдання, окреслені в роботі, а також специфіка об'єкта та дослідницького предмета зумовили використання таких **методів і прийомів** лінгвістичного аналізу: *дефініційний та компонентний аналіз* – для визначення елементарних значеннєвих компонентів (сем), установлення корпусу дослідження; *елементи методу кількісного аналізу* – з метою виявлення наявності / відсутності ФО з компонентом матір / батько в англійській та

німецькій мовах; *лінгвокультурологічного аналізу* – для з'ясування культурної специфіки ФО з компонентом матір/батько; *описового методу*, що є підґрунтям для комплексної презентації результатів дослідження.

Матеріал цієї праці – система ФО з компонентами «матір / батько», отримана методом суцільної вибірки з фразеологічних словників англійської («The Oxford Dictionary of Idioms, «Slang Today and Yesterday» (London: Routledge and Kegan Paul)) і німецької (Heinz Küpper «Wörterbuch der deutschen Umgangssprache», «Duden Redewendungen: Wörterbuch der deutschen Idiomatik») мов. Англomовна картотека містить 189 одиниць, а німецькомовна картотека містить 125 одиниць.

Новизна дослідження полягає в ґрунтовному вивченні фразеологізмів, що характеризують матір та батька в англійській та німецькій мовах для виявлення специфіки формування національно-культурної семантики мовних одиниць фразеологічного рівня в англійській та німецькій мовах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження викладено в доповіді на Всеукраїнській науковій студентській конференції «Зіставне вивчення германських, романських і слов'янських мов і літератур» (ДонНУ імені Василя Стуса, Вінниця, 2022 р.).

Публікації. Основні положення магістерської роботи викладено в 1 матеріалах доповідей на студентській науковій конференції «Зіставне вивчення германських, романських і слов'янських мов і літератур» (ДонНУ імені Василя Стуса, Вінниця, 2022 р.).

Структура та обсяг роботи зумовлені її метою та завданнями. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (76 наукових джерел, з них 33 – іноземними мовами), списку джерел емпіричного матеріалу (4 позиції), додатків. Загальний обсяг роботи складає 75 сторінок. Основний текст дослідження викладено на 63 сторінках.

У *Вступі* обґрунтовано актуальність роботи, висвітлено мету і завдання роботи, окреслено емпіричний матеріал, об'єкт, предмет, методи дослідження, новизну, описано структуру магістерської роботи.

У *першому розділі* «ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ» здійснено критичний огляд результатів попередніх робіт за темою, розглянуто понятійний інструментарій наукової студії, з'ясовано стан вивчення гендерної фразеології загалом та в лінгвокультурологічному аспекті зокрема.

У *другому розділі* «СЕМАНТИКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОБРАЗІВ-ПОНЯТЬ МАТІР / БАТЬКО В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ» охарактеризовано мотиваційну базу досліджуваних фразеологізмів в англійській та німецькій мовах, проведено семантичний аналіз фразеологічних одиниць із компонентом «*матір*» / «*батько*» в англійській та німецькій мовах, подано кількісні результати дослідження, проаналізовано отримані дані.

У *третьому розділі* «СВОЄРІДНІСТЬ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗІВ МАТЕРІ І БАТЬКА В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ» проведено порівняння досліджуваних фразеологічних одиниць із компонентами «*матір*» / «*батько*» англійської та німецької мов.

У *висновках* підбито підсумки проведеного аналізу.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Вивчення мовної картини світу конкретного народу – це кращий спосіб дізнатися всі особливості його мови, зрозуміти його ідеї, самобутність і менталітет, а також це відкриває нам вікно для міжнародного спілкування. На всіх етапах історичного розвитку мовна картина світу приймає нові модифікації, тому її вивчення допоможе глибше поглянути на причини і особливості еволюції того чи іншого суспільства [7].

Будь-яка мова стає незрозумілою без розуміння національного духу, особливостей національної психології, менталітету і культури будь-якого суспільства. Різні мови мають багато схожих рис, обумовлених фізичною природою людей, функціями мозку і нервової системи. Але кожна мова визначає особливий світогляд її носіїв. Фразеологія вчить нас тому, яку картину світу будує народ, особливостям національної самобутності нації.

Фразеологія допомагає мовам моделювати фразеологічну картину світу на основі фразеологічних образів та її опису як елемента національної мовної картини світу [7].

1.1 Фразеологічна картина світу як складник мовної картини світу: зміст, ознаки, аспекти вивчення

Мовна картина світу (МКС) представляє собою сукупність уявлень про світ, яка історично сформувалась в свідомості народу (мовного колективу) та наразі активно та послідовно відображається в мові. Також поняття МКС можна охарактеризувати як певний спосіб концептуалізації дійсності. Вперше поняття мовної картини світу використовувалося в працях В. фон Гумбольдта, де вчений, розмірковуючи про внутрішню форму мови, представляє його як об'єднану енергію народу [66, с.56]. Активно досліджувалася МКС і в роботах з американської етнолінгвістики, зокрема, в так званій гіпотезі лінгвістичної

відносності Сепіра-Уорфа [33, с.4-16]. У німецькій філософії кінця XVIII-початку XIX ст. мова розглядається як ідеальна, об'єктивно існуюча структура, яка підпорядковує собі і організовує сприйняття світу його носіями. При цьому мова, будучи системою чистих значимостей, утворює власний світ, як би наклеєний на світ дійсний.

За словами Г.В. Лейбніца, «мови – це справді найкраще дзеркало людського духу і шляхом ретельного аналізу значення слів ми найкраще могли б зрозуміти діяльність розуму» [19, с.84].

Кожна мова має власну МКС, відповідно до якої носій мови організовує зміст висловлювання. Саме так проявляється унікальне сприйняття світу, зафіксоване в мові. Відображення світу в мові можна описати як спільну творчість кожного представника народу, що використовує цю мову в спілкуванні. Відповідно, кожне наступне покоління вивчаючи рідну мову також отримує та освоює повний комплект культури, в якому вже повністю сформовані не лише риси національного характеру, але й світогляд, мораль і т.д. Мова, таким чином, відображає світ і культуру і формує свого носія. Вона – дзеркало і інструмент культури одночасно, виконує пасивні функції відображення і активні функції творення.

Оскільки картина світу здебільшого трактується як відображення реального світу, а мовна картина світу частіше вважається фіксацією цього відображення, то між КС та МКС існує складний взаємозв'язок. На формування МКС впливають мова, традиції, природа і ландшафт, виховання, навчання та інші соціальні чинники. МКС не стоїть в ряду зі спеціальними картинами світу (хімічною, фізичною та ін.), вона їм передує і формує їх. Саме мова допомагає людині освоїти та зрозуміти не лише світ, але й саму себе. Мова слугує сховищем для суспільно-історичного досвіду – як загальнолюдського, так і національного. Залежно від особливостей мови в свідомості її носіїв з'являється якась певна МКС, крізь призму якої людина бачить світ [36, с.17].

Зв'язок між мовою і культурою можна розглядати як зв'язок між частиною і цілим. Мова одночасно сприймається як компонент і знаряддя культури. Однак мова не автономна відносно культури в цілому, вона представляє незалежну семіотичну систему. Згідно філософської концепції Л. Вітгенштейна мова може розглядатися як діяльність. Мислення має мовний характер і за своєю суттю є діяльністю зі знаками. Одним з найважливіших питань для філософа є співвідношення граматичного ладу мови, структури мислення і структури ситуації, що відображається [10, с.72-74].

Особливості МКС народу визначається своєрідністю національного досвіду. Через аналіз концептів-складових МКС можна виявити деякі особливості національного світобачення. Л. Вітгенштейн не розмежовує МКС і КС в цілому, тим самим роблячи висновок, що ступінь володіння мовою визначає, в якій мірі людина знає світ. Таким чином, мовна одиниця представляє не якесь лінгвістичне значення, а поняття [10, с.86].

Більшість дослідників пропонують розмежовувати поняття мовної та концептуальної картин світу. Хоча концептуальна картина світу перебуває в стані постійних змін, щоб мати змогу відображати найбільш сучасні результати пізнавальної та соціальної діяльності, окремі елементи та частини мовної картини світу можуть впродовж довгого часу не змінюватись повністю, зберігаючи попередні уявлення носіїв мови про світобудову

При аналізі ККС виділяють наступні відмінності [8] :

1. Ставлення до дійсності: концептуальна картина світу (ККС) – ближчий образ дійсності.
2. Характер сприйняття дійсності: ККС – безпосереднє сприйняття, МКС – сприйняття опосередковано.
3. Типи мислення, що беруть участь у формуванні КС: МКС – тільки вербальні, ККС – вербальні і невербальні.
4. Структурні складові: «серцевиною ККС є інформація, дана в поняттях, головне ж в МКС – знання, закріплене в словах і словосполученнях конкретних

розмовних мов [8]. Розмежовують складові і С.Д. Попова та І.А. Стернін, стверджуючи, що ККС «існує у вигляді концептів, що утворюють концептосферу народу, МКС – у вигляді значень мовних знаків, що утворюють сукупний «семантичний простір мови» [8].

5. Межі: В.Н. Телія вважає, що МКС не має чітких меж, а значить, щодо ККС вона не може займати периферійне місце [34].

6. Ступінь рухливості, мінливості: ККС регулярно оновлюється, МКС характеризується більшою стабільністю, повільніше реагує на зміни, що відбуваються в усвідомленні світу людиною. Н.С. Новікова і Н.В. Черемісіна розглядають МКС як найбільш довговічну, стійку і багато в чому стандартну, так як відтворюються саме стандартні одиниці мови, що стали узуальними [34].

Таким чином, припустимо припустити, що МКС лише частково відображає концептуальну систему. Тому, як стверджують С.Д. Попова і І.А. Стернін, вивчення МКС «лише фрагментарно дозволяє судити про концептосфері, хоча більш зручного доступу до концептосфери, ніж через мову, мабуть, немає» [34].

Унікальність будь-якої мовної картини світу полягає в тому, що вона «створюється в ході номінативної діяльності...», у зв'язку з чим «характер співвідношення концептуальної і мовної систем найкраще вивчати, досліджуючи саму цю діяльність і... реальні засоби і прийоми номінації, і національний і культурний колорит того, що відбувається, і, нарешті, причини, мотиви та інтенції мовців» [7].

Уміння народу реалізовувати культурний колорит у вигляді образів у свою чергу відбивається у фразеологічній картині світу, універсальній системі образів, що передають риси менталітету і національного сприйняття світу.

При вивченні мовної картини світу особлива роль відводиться лексикології і зокрема фразеології, оскільки саме фразеологізми «... асоціюються з культурно-національними еталонами, стереотипами,

міфологемами і т.д. і при вживанні відтворюють в мові характерний для тієї чи іншої лінгвокультурної спільності менталітет» [9].

Фразеологізми – найцінніше джерело відомостей про культуру і менталітет народу. Так, Ужченко В. Д. точно відмічає, що фразеологізми відображають погляди народу, суспільний лад, ідеологію своєї епохи[34].

На думку С.Г. Тер-Мінасової, мова є «знаряддям культури». Авторка стверджує, що основну роль у формуванні національного характеру відіграють граматики і лексика. Видається очевидним, що велике культурне навантаження має саме лексика. Слова і словосполучення складають МКС, що визначає сприйняття світу носіями конкретної мови. Особливої наочності цей аспект набуває при вивченні стійких виразів, фразеологізмів, ідіом, прислів'їв і приказок. Саме в цьому шарі мови найбільш прозоро може відображатися культурний досвід народу [34].

В.А. Маслова стверджує, що фразеологічні одиниці, які відображають довготривалий процес становлення культури народу, мають здатність закріплювати і передавати від покоління до покоління культурні настанови, стереотипи, норми, шаблони, архетипи. Враховуючи це, цілком обґрунтовано можна говорити про існуючу фразеологічну картину світу (ФКС), а також стверджувати, що саме ФКС найбільш яскраво відображає національно-культурну своєрідність різних мов. ФКС показує не просто сукупність знань людини про світоустрій, а й результати їх образного переосмислення.

ФКС – суб'єктивний образ об'єктивної дійсності. У ній відбивається зміст людського буття, зовнішній і внутрішній вигляд людини, пропущений через колективну мовну свідомість [39].

ФКС – це особливий «віртуальний» світ в мові, що володіє характерними рисами, як в плані вираження, так і в плані змісту. Фразеологічний простір утворюється одиницями різних рівнів: граматичного, лексичного, стилістичного.

1.2 Фразеологія як система образного світосприйняття народу

Фразеологія належить до засобів, які допомагають виражати традиційну культуру. Зв'язок між фразеологією та культурою можна охарактеризувати як двосторонній, оскільки мовні факти слугують джерелом для реконструкції культури, а дослідження та аналіз фразеології мови унеможлиблюється, якщо відсутній доступ до широкого етно-культурно-історико-мовного контексту.

1.2.1 Структура фразеологічного значення.

У складі фразеологічного значення традиційно виділяються наступні аспекти:

- сигніфікативний,
- денотативний,
- конотативний,
- внутрішня форма.

Виділення цих аспектів можливо тільки теоретично, тобто в реальній мовній діяльності вони злиті воедино.

1. Сигніфікативний і денотативний аспекти

Сигніфікативний аспект фразеологічного значення - це зміст поняття, реалізований в цьому значенні. Під змістом поняття розуміється «відображена в нашій свідомості сукупність властивостей, ознак і відносин предметів, ядром якої є відмінні істотні властивості, ознаки і відносини» [9].

Денотативний аспект допомагає реалізувати обсяг поняття виокремлюючи мінімальні узагальнюючі ознаки денотату, тобто цілий клас однотипних предметів (загальне), унікальних об'єктів (одиничне) або абстрактних значень.

У цьому ми можемо прослідкувати не тотожність, а нерозривну єдність, яка існує між мовою і мисленням.

Отже, на відміну від сигніфікативного аспекту значення, денотативний аспект належить до екстралінгвістичної категорії, а також до об'єктів

пізнавальної діяльності людей. Основні характеристики денотата, що виокремлюються внаслідок абстрагуючої мисленнєвої діяльності і фіксуються в одиницях, можуть бути не лише важливими і значними, але і несуттєвими та дрібними, але вони завжди є достатніми для того, щоб ідентифікувати об'єкти. Ознаки, які були виділені як результат співвіднесення внутрішньої форми та понять або суджень, не завжди можуть знайти відображення та втілення в словникових дефініціях, але зате вони можуть часто бути зафіксовані в етимологічних коментарях.

Предметна співвіднесеність ФО потенційно закладена в її семантичній структурі і реалізується тільки в контексті, тобто в конкретному акті комунікації. Предметна співвіднесеність ФО, в кінцевому рахунку, відображає предметні зв'язки об'єктивної дійсності.

Денотативний аспект містить також мінімум інформації для ідентифікації референта, тобто одиничного об'єкта, виокремленого з класу або групи однорідних об'єктів.

Без тісних взаємозв'язків з сигніфікативним аспектом денотація була б неможлива, тому що загальне існує тільки в окремому, а окреме тісно пов'язане із загальним [16, с.175].

2. Конотативний аспект

Висока питома вага конотації в значенні ФО відзначається багатьма дослідниками. Однак розуміння конотації в мовознавстві аж ніяк не однозначно. Існує багато визначень терміна «конотація».

Конотацію часто визначають як додатковий зміст слова, як стилістичні відтінки, які накладаються на його основний зміст.

Крім того, конотація не може бути накладена на загальний зміст слова або фразеологізму, а постійно підтримує в складну мовну єдність з ним, оскільки існує не лише раціональне, але і тісно з ним пов'язане чуттєве пізнання дійсності.

Згідно з визначенням Телії В.Н., «конотація - семантична сутність, узуально або okazіонально входить в семантику мовних одиниць і виражає емотивно-оцінне і стилістично марковане ставлення суб'єкта мови до дійсності при її позначенні у висловлюванні, яке отримує на основі цієї інформації експресивний ефект» [26].

У конотацію зазвичай включають емотивний, експресивний і оцінний і функціонально-стилістичний компоненти [26]. Всі чотири компоненти конотації можуть виступати разом в різних комбінаціях або відсутні. П'ятим компонентом є образність.

3. Емотивний компонент

Емоції є однією з форм відображення дійсності і пізнання її. Емоції виражаються мовними засобами, тільки будучи відбитими свідомістю. Мовні засоби не мають можливості зафіксувати власне емоції, але вони фіксують розумовий зміст про них, який у відповідних випадках є частиною лексичного значення. Схожа ситуація з фразеологічним значенням. Вигуки, які зараховуються до високо емотивних фразеологічних одиниць, найчастіше не піддаються словниковому визначенню, але замість дефініції наводиться її зміст.

Емотивність – це емоційність в мовному заломленні, тобто чуттєва оцінка об'єкта, вираження мовними або мовними засобами почуттів, настроїв, переживань людини.

Емоції діляться на два класи – позитивні і негативні. І їх позначення в мові можуть бути зведені до позитивно-емотивних і негативно-емотивних [17, с.178].

4. Експресивний компонент

Експресивність – це обумовлене образністю, інтенсивністю або емотивністю виразно-образотворча риса слова або фразеологізму. Образність, інтенсивність і емотивність можуть породжувати експресивність як окремо,

так і в різних комбінаціях. Деякі дієслівні ФО, які є експресивно-безоцінними зворотами, виражають інтенсивність дії, що підтверджено їх дефініціями.

Багатоприслівникові ФО, в тому числі компаративні інтенсифікатори, передають інтенсивність синтаксично з ними пов'язаним дієсловом або підсилюють ознаки, які є компонентами значення синтаксично з ними пов'язаних прикметників.

Таким чином, інтенсивність - це властивість слова або фразеологізму посилювати ознаки позначаються ними об'єктів.

Експресивність не завжди пов'язана з оцінкою, хоча в англійській мові є велика кількість експресивно-оціночних фразеологізмів. У тій мірі, в якій оцінка детермінована властивостями об'єкта позамовної дійсності, відображеними у свідомості людини і зафіксованими в значенні мовного знака, вона носить об'єктивний характер, що знаходить вираз в словниковій дефініції, в словниковому коментарі або в словникових оціночних примітках. У той же час оцінка носить і суб'єктивний характер, тобто залежить від суб'єкта оцінки. Об'єктивна оцінка має вирішальне значення для розуміння суб'єктивної. Таким чином, в оцінці поєднується соціальне та індивідуальне [19, с.181].

5. Оцінний компонент

Оцінка – об'єктивно-суб'єктивне або суб'єктивно-об'єктивне ставлення людини до об'єкта, виражене мовними засобами експліцитно або імпліцитно.

Оцінка може бути виражена зовнішньо, тобто, експліцитно, якщо хоча б один компонент фразеологічної одиниці можна назвати оціночним, або ж якщо її внутрішня форма має оціночний характер. Якщо жоден з компонентів може бути охарактеризований як оціночний, а внутрішня форма фразеологізму є стертою, то оцінка є імпліцитною.

ФО з негативною оцінкою значно більше, ніж ФО з позитивною оцінкою. «Явне переважання слів з негативною оцінкою пов'язано, мабуть, з тим, що позитивність сприймається як щось само собою зрозуміле. Людині постійно

доводиться стикатися з подоланням недоліків, помилок, поганого. Тому-то це для неї настільки значно і так стійко відображено в мові» [62].

6. Функціонально-стилістичний компонент

Функціонально-стилістичний компонент конотації – це стилістична приналежність фразеологізму, а комунікативно-стилістичний компонент – потенційна можливість використання ФО в тій чи іншій сфері спілкування.

Стилістичний діапазон фразеологічних одиниць варіюється від нейтральних загальнолітературних оборотів до жаргонних вульгаризмів.

Недостатня розробленість фразеологічної стилістики, а також рухливість меж різних стилістичних розрядів значною мірою ускладнюють визначення стилістичного статусу фразеологізмів. Внаслідок цього, система стилістичних послід допомагає більш точно зрозуміти функціонування ФО в контексті.

З плином часу стилістичний статус фразеологізму може змінюватися, тому не можна сказати, що система стилістичних послід, що даються в словниках, непорушна. Стилістичні посліди не завжди встигають за життям мови і потребують коригування.

Образність

Образність мотивованої ФО створюється в результаті двопланового сприйняття ФО і значення її прототипу. В.Г. Гак розглядав образність як "поєднане бачення двох картин". Мотивованість переосмислень означає, що вони несуть в собі образ – двопланове зображення, засноване на вираженні одного предмета через інший. Отже, образні фразеологізми дають два паралельно йдуть потоки інформації [22]. Перших з них – зміст поняття, що реалізується в значенні ФО, а другий – семантична інформація, що міститься в прототипі ФО. Другий потік інформації пов'язаний дериваційним ставленням з першим. В результаті такого взаємопроникнення виникає образність.

Чим далі один від одного порівнювані об'єкти, тим більше звертають на себе увагу риси подібності і відмінності, і тим яскравіше образ.

Внутрішня форма

Семантична структура ФО ширше її значення, так як не вичерпується тільки сигніфікативним, денотативним і конотативним аспектами, а визначається також внутрішньою формою.

Під внутрішньою формою відносно слова зазвичай розуміється його початково-етимологічне значення або образні елементи в його значенні [26, с.180].

Внутрішня форма ФО значно стійкіша, ніж внутрішня форма слова, що пояснюється переосмисленням характером фразеологічного значення, нарізнооформленістю і специфікою прототипів ФО.

Всі ФО беруть початок в потенційних ФО, які позначають пізнані людиною об'єкти екстралінгвістичної дійсності. В їх основі лежать різні прототиби, і все ФО проходять різний шлях свого розвитку.

Прототиби бувають чотирьох видів – мовні, мовленнєві, позамовні, змішаний, а внутрішні форми – прості, складні. Така класифікація базується на принципі того як враховується матеріал, на основі якого виник фразеологізм [17, с.166].

Внутрішня форма фразеологізму може бути охарактеризована через мотивуючу образність певної мовної одиниці, що базується на зв'язках між походженням її значення та значенням прототипу.

Слід зазначити, що внутрішня форма може бути декількох типів:

- жива, тобто вона усвідомлюється на сучасному етапі розвитку мови;
- мертва, яка колись, відповідно, була живою, тобто відносилась до рис, притаманних ФО в діяхронному плані
- невстановлена у фразеологізмі, якщо його етимологія залишається невідомою.

Отже, внутрішня форма ФО – це її початково-етимологічне значення, мотивуюча образність, заснована на дериваційних зв'язках її значення зі значенням прототипу.

1.2.2 Фразеологічний образ: моделювання і національна специфіка

Слід зазначити, що саме фразеологічний образ належить до тих мовних елементів, які найчастіше зберігають та допомагають відтворити національну специфіку фразеологізмів, оскільки саме фразеологічний образ може базуватись на реаліях, які є відомими лише одному народу.

Представникам інших націй, які не мають достатньо фонових знань, буде досить важко визначити правильне значення фразеологізму. Крім того, варто згадати, що цей зоровий образ, який може виникати в свідомості носія, належить не до лінгвістичних явищ, а до психологічних. Однак, це не дає підстав нам зробити висновок, що фразеологічний образ не може виступати в ролі об'єкта мовного дослідження.

Головною складовою частиною фразеологічного образу можна назвати специфічні для конкретної нації реалії (топоніми, антропоніми, гідроніми), які легко даються носіям мови для сприйняття, оскільки лінгвістичні маркери, які визначають та характеризують національну обмеженість фразеологізму “лежать на поверхні”, тобто, можуть бути виявлені без особливих труднощів. Однак частіше за все національну специфіку образу не можна усвідомити так “легко і відразу”: оскільки для того, щоб виявити її, потрібно звернутись до більш глибокого аналізу, який буде також залучати історичну етимологію окремих лексичних компонентів і їх граматичних структур: *Shake the pagoda-tree* – ‘швидко розбагатіти, нажитися’ букв. “трясти дерево з монетами”. В цьому випадку потрібно розуміти, що означає *pagoda* (іст.) – старовинна індійська золота або срібна монета. *In a brown study* – ‘в похмурому настрої, в роздумах, в глибокій задумі’ букв. “в коричневому навчанні”. Тобто, в цьому прикладі *brown* відтворює своє колишнє значення “похмурий”, або “сірий”,

тобто, не характеризує колір в якості колористичної лексики, але використовується для опису емоційного стану. Крім того, *study* теж використовується в застарілому значенні “роздум”.

Саме тому читачеві перекладу, який не володіє знаннями з етимології цих слів, буде значно складніше охарактеризувати значення подібних фразеологічних одиниць.

Отже, можна стверджувати, що саме фразеологічний образ залишається головним сховищем для національної специфіки, що притаманна фразеологізму. Цей образ знаходить своє відображення в лексичному складі та граматичній структурі фразеологічної одиниці, що, власне, і дає можливість порівняти первісний, початковий зміст ідіоми з результатами поступової семантичної трансформації, а також це допомагає створити потрібні умови для подвійного бачення світу, на чому й базується саме явище образності.

1.3 Історія гендерних досліджень у лінгвістиці

Становлення та інтенсивний розвиток гендерних досліджень в лінгвістиці припав на останні десятиліття XX століття, що пов'язано зі зміною наукової парадигми. Новий погляд на мову обумовлений становленням антропоцентричної когнітивної парадигми, що стимулювало розвиток ідеї про те, що дані про мову «можуть і повинні використовуватися для висвітлення більш широкого кола проблем, що стосуються як природи людського розуму та інтелекту, так і його поведінки, що виявляється у всіх процесах взаємодії людини з навколишнім світом та іншими людьми» [62]. Загальна зміна наукової парадигми сприяла формуванню іншого погляду на роль і функціонування мови в суспільстві. Також вона вплинула на розвиток антропоморфного погляду на свідомість і мислення і, відповідно, спричинила посилення уваги вчених до різних параметрів людської особистості, одним з яких є гендер (соціокультурна стаття) [13].

Антропоцентричний підхід до вивчення мови передбачає врахування всіх параметрів людської особистості, що відбиваються в мові, в тому числі і гендеру. Лінгвістична гендерологія досліджує проблеми взаємодії мови, мови та гендеру [14]. При цьому мова розглядається як інструмент, що відтворює гендерні стереотипи в соціальній практиці, як фон, що фіксує гендерні стереотипи, ідеали і цінності за допомогою структур мови [14].

У цих концепціях приділяється увага питанням пізнання, свідомості людини, її поведінки і функціонування в суспільстві, що тягне за собою і перегляд ролі мови, переосмислення значення біологічної статі людини і введення в науковий опис поняття «гендер».

Як зазначає А. В. Кириліна, поняття гендер пройшло доволі своєрідний шлях до того, як почало використовуватись в лінгвістиці: англійський термін *gender*, що використовується для позначення граматичної категорії роду, був задіяний в дослідницькому полі інших наук, таких, як, наприклад, соціальна філософія, соціологія, історія та ін. Цей термін почали використовувати, щоб уникнути використання терміну *sexus* (біологічна стать), оскільки це поняття містить в собі біологічну детермінованість. Термін гендер підкреслював не природну, а соціокультурну причину між статевих відмінностей. У мовознавство гендер повернувся в новому значенні дещо пізніше, коли гендерні дослідження отримали статус міждисциплінарного спрямування [13].

Становлення і розвиток власне гендерних досліджень і гендерологічного напрямку в лінгвістиці, а також проблеми, що стоять в центрі їх уваги на тому чи іншому етапі, детально досліджувалися в літературі (О. А. Вороніна, М. Д.Городнікова, А. В. Кириліна, М. В. Томська та ін.).

За останні роки покладено початок формуванню методологічної бази, категоріального апарату, випробувані методи дослідження гендеру в різних дисциплінах, в тому числі і в лінгвістиці. Про підйом свідчить також зростаюче число дисертацій з гендерної проблематики і значне збільшення публікацій, присвячених гендерним дослідженням.

Аналіз праць дослідників з гендерних проблем дозволяє зробити висновок, що дослідження проводяться за кількома основними напрямками: соціолінгвістичний напрямок, психолінгвістичний, лінгвокультурологічний, в рамках якого вивчається специфіка стереотипів фемінінності і маскуліності та їх функціонування у мові, дослідження міжкультурної комунікації, зіставні дослідження на матеріалі різних мов, мовної поведінки чоловіків і жінок (Н.Г. Абакарова; О.М. Гвоздєв; К.Ф. Захарова; І.В. Зикова; Н.І. Коновалова та ін.), дослідження відображення гендерних відносин в історії мови, лексикографічне кодування відповідних одиниць мови (О.А. Васькова; О.Д. Вишнякова та ін.). Слід при цьому зауважити, що відбувається також інтенсивне формування методологічних і методичних основ вивчення гендеру в комунікації (Л.А. Вороніна; О.І. Горошко; П.Ю. Гриценко; І.В. Зикова; А.В. Кириліна та ін.).

Як зазначає Рудюк Т.В., в найзагальнішому плані дослідження гендеру в мовознавстві стосується проблем двох груп:

1. Мова і відображення в ній статі. Метою є опис і пояснення того, як репрезентуються в мові гендерні маркери людей різної статі (досліджуються, в першу чергу, номінативна система, лексикон, синтаксис, категорія роду і т.п.), які оцінки приписуються чоловікам і жінкам і в яких семантичних областях вони найбільш помітні і чітко виражені [30].

2. Мовну і, в цілому, комунікативну поведінку чоловіків і жінок. В рамках цього підходу «виділяються типові стратегії і тактики, гендерно специфічний вибір одиниць лексикону, способи досягнення успіху в комунікації, перевагу у виборі лексики, синтаксичних конструкцій і т.д. – це і є специфіка чоловічого і жіночого говоріння» [30].

Таким чином, лінгвістику цікавить, перш за все, не сам гендер як екстралінгвістичний когнітивний феномен, а мовні механізми його створення, а також екстралінгвістичні фактори, що впливають на цей процес. Представляє також інтерес, яким чином гендер може бути маркований в тексті і які

вербальні і невербальні засоби беруть участь в його конструюванні. В цьому випадку гендер осмислюється як конвенціональна сутність, залежна від тієї чи іншої історичної епохи і особливостей культури та суспільства, в яких вона відтворюється.

Особливості передачі гендерного аспекту в мові Д. Таннен розглядає в контексті гендерних стереотипів [67]. Автор зазначає, що вивчення гендерних стереотипів відіграє основоположну роль в аналізі проблеми мовної репрезентації гендеру. Гендерний аспект мови має на увазі при цьому визначення і опис засобів лінгвістичного відображення статі на різних рівнях мови. В даний час при вивченні проблеми взаємовідносини мови і гендеру можна виділити наступні основні напрямки досліджень:

- 1) відмінності і загальні риси в мовній практиці чоловіків і жінок;
- 2) гендерна маркованість мови.

Іншими словами: гендерні характеристики мови виражаються через мовну поведінку чоловіків і жінок і гендерну маркованість мови.

В рамках даних напрямків досліджуються в першу чергу номінативна система, лексика, синтаксис і категорія роду. Гендерні відносини фіксуються в мові і накладають відбиток на поведінку, в тому числі і мовну. Оскільки чоловік і жінка належать до різних соціальних груп і виконують різні соціальні ролі, то можна також говорити про гендерну дихотомію в мовній поведінці. Оскільки протягом довгого часу когнітивна компетентність в мові залишалася привілеєм чоловіків, мову жінок вважали більш консервативним і менш логічним явищем [67].

В ході дослідження лінгвістичної маркованості гендерної ознаки було виявлено, що в мовній поведінці жінка орієнтується на загальновизнані норми соціальної і мовної поведінки, а чоловік тяжіє до відхилення від встановлених норм і правил спілкування (І.В. Денисова, О.Д. Нефьодова). Внаслідок цього жінки схильні до вживання евфемізмів, уникають елементів панібратства, кличок, прізвиськ і т.п. автори пишуть: «жінка в своїй промові частіше

використовує конкретні іменники, а чоловіки – абстрактні; чоловіки частіше користуються дієсловами активного застави, жінки – пасивного. Це пояснюється більш активною життєвою позицією чоловіків». При цьому В.А. Маслова зазначає, що з підвищенням рівня освіти відмінності в мові стираються [9].

До наступних характеристик жіночої мови можна віднести більш частотне використання оціночних прикметників, афектованої лексики ("awfully pretty" – страшно симпатичний), різного плану інтенсифікаторів, частинок, окличних речень ("What lovely earrings!" – Що за чарівні сережки!), що пояснюється більшою емоційністю жіночої мови. У чоловіків при передачі емоційного стану або оцінки предмета переважає використання слів, що містять в собі найменшу емоційну індексацію, а також слід відзначити одноманітність лексичних прийомів. Відзначається, що при вивченні вербальної поведінки статей є відмінності також і на синтаксичному рівні мови. Так, О.Есперсен зазначає, що жінки і чоловіки утворюють свої пропозиції по-різному, наприклад, в мові чоловіка часто можна зустріти складний, заплутаний («рваний синтаксис»). Жіночий же синтаксис – це як "нитка перлів", де перлини нанизані одна щільніше іншої. О. Есперсен називає це координацією, тобто чоловікам властивий гіпотаксис, а жінкам паратаксис [52].

При цьому дослідники відзначають, що різких меж між чоловічою і жіночою мовою немає. Зазначені особливості чоловічої та жіночої мови визначаються як тенденції вживання.

Таким чином, лексичний і фразеологічний рівні визнаються найбільш характерними виразниками гендерних відносин. Дослідження фразеологічних одиниць в гендерному аспекті дозволить розкрити культурну специфіку гендерних стереотипів, присутніх в соціумі.

1.4 Гендерний аспект вивчення фразеології

Фразеологічні одиниці, представляючи собою національно-специфічні одиниці мови, що акумулюють культурний досвід і духовно-моральний потенціал народу, служать, в тому числі, засобом освоєння світу людиною. Слід відзначити також, що фразеологічний склад мови відображає не тільки етнокультурну специфіку. Культурно-інформативна функція фразеологічних одиниць проявляє себе при порівнянні мовних варіантів, які можуть збігатися за основними системними характеристиками і відрізнятися в області семантики. Тому дослідження мовних засобів, що містять культурно значущі смисли, є одним з актуальних і значущих напрямків лінгвістичної гендерології.

В останні десятиліття в наукових роботах по фразеології намітилися серйозні тенденції з вивчення ФО з урахуванням гендерного фактора, що свідчить про серйозні зрушення в сучасній лінгвістиці, про перехід до лінгвістики антропологічної, в рамках якої передбачається вивчення мови в тісному зв'язку з людиною, його свідомістю, когнітивною діяльністю. Гендерний підхід являє собою подальший розвиток антропоорієнтованого вивчення мови, що дозволяє враховувати людський фактор в мові, в результаті чого може бути отримано приріст знання як власне лінгвістичного, так і міждисциплінарного [14].

Особливе місце серед досліджень гендеру займає фразеологія як наука. Так, Лозицька зазначає: «Гендерні дослідження на матеріалі фразеологічних одиниць допомагають розкрити не тільки сучасне бачення і уявлення про культурні категорії маскуліності і фемінінності, а й тривалий процес еволюційного розвитку найдавнішої архетипової опозиції "чоловік-жінка" [21, с.10]. Дані положення обумовлюють актуальність вивчення гендерно маркованих фразеологічних одиниць. Аналіз гендерних відносин тісно пов'язаний з когнітивною науковою парадигмою і дозволяє приписати мужності і жіночності статус концептів.

У дослідженні фразеологічних одиниць в контексті гендерології накопичений досить багатий досвід. Так, розроблена теорія фразеологічної семантики (В.В. Виноградов, І.Є. Анічков, А. В. Молотків та ін), обстежені її країнознавчі та культурологічні аспекти (Т.З. Черданцева, Т.Р. Томахін, Т.Н. Чернявська, Д.Р. Мальцева та ін), вивчаються історико-культурні, етимологічні, фольклорні та етнолінгвістичні витoki фразеологізмів як в описовому, так і в порівняльному ракурсах (А.А. Потебня, М.А. Добролюбов, К.І. Ройзенсон, Е.В. Арсентьева, Е.М. Солодухо, С.Г. Воркачов, Е.А. Добриднева та ін.).

Питаннями розробки практичної репрезентації гендерного аспекту у фразеології займалися: лінгвокультурологічні особливості гендера (М.А. Абакарова, Е.В. Белік, В.С. Самаріна); мовна картина світу (А.В. Вандишева); аналіз лексикографічного опису гендеру (О.А. Васькова, Ю.В. Вишнякова); фразеологізм як засіб концептуалізації гендеру (К.С. Волошина); мова як засіб конструювання гендеру (Е.С. Гриценко); культурний вимір гендеру (У.С. Захарова); способи конструювання гендеру в структурі та семантиці фразеологічних одиниць (В.В. Зикова); аспекти мови і комунікації гендеру (А.В. Кириліна); комунікативна поведінка жінок і чоловіків (В.В. Коноваленко); гендерна характеристика осіб чоловічої статі (Н.В. Конопльова); зіставне дослідження гендеру (З.М. Рамазанова); гендерні стереотипи (Н.С. Соловйова) та ін.

Відзначимо, що одним з фундаментальних досліджень, яке розглядало гендерний фактор у фразеології, вважається монографія І.В. Зикової, в якій, ґрунтуючись на когнітивному і гендерному підході, автор розробляє понятійний апарат лінгвогендерології, а також вводить ряд термінологічних понять.

Крім того, в силу розглянутого об'єкта дослідження, є необхідність розглянути наступні поняття. Поняття «мова» і «фразеологізм» корелюють з такими поняттями, як «картина світу», «мовна картина світу», «концепт»,

«фразеологічна картина світу». "Картина світу, що фіксується фразеологічними засобами мови і розглядається як мовний феномен національно-культурної спадщини, є фразеологічною картиною світу» , - зазначає автор [38]. Фразеологічна картина світу є суб'єктивний образ об'єктивної дійсності, в якій відбивається не тільки зміст людського буття, а й зовнішній і внутрішній вигляд людини, пропущені через колективну мовну свідомість [38].

При цьому важливо зауважити, ФКС – це «віртуальний» світ в мові, який володіє характерними рисами як в плані вираження, так і в плані змісту. Фразеологічний простір формується фразеологічними мовними засобами, що містять одиниці і властивості різних рівнів: граматичного, лексичного, стилістичного, що важливо в рамках нашого дослідження, оскільки гендерний план вираження фразеологічної одиниці також може бути експлікований на різних рівнях.

Пізнання світу – когнітивний процес – це двостороння дія: людина освоює і привласнює через фразеологічну картину світу навколишній світ, внаслідок чого формується його внутрішня картина світу взаємин зі світом, з собою, що змінює його. І, в свою чергу, людина, змінюючи себе, змінює світ, який стає іншим, і ці процеси знову закріплюються в мові. Яким чином це відбувається?

Так, М. Ф. Алефіренко зазначає: «При фіксації результатів пізнання в мові, при закріпленні утворилися в свідомості понять в значеннях слів і граматичних формах відбувається деяке» спрощення " процесу пізнання. Результатом такого "спрощення" виступають універсальні за своєю природою мінімальні одиниці когнітивної системи-семи, а індивідуальність їх комбінацій в кожній з мов і створює специфіку їх фразеологічних систем і етнокультурний характер значень» [1, с.74].

Яка ж тут роль і місце гендеру, і що може виступити гендерним маркером? На нашу думку, гендер є певним провідником між формою і

змістом: формою фразеологічної одиниці та її імпліцитним змістом. Фразеологічні одиниці, що містять у своєму складі лексичний компонент, які є маркером гендерного статусу, «виступають продуктивним засобом концептуалізації і вербалізації гендерного фактора (механізму) в мові, фіксуючи гендерну стереотипізацію, властиву колективній свідомості, і відображаючи в образній формі національно детерміновані оцінки і стереотипи, пов'язані з феноменами жіночності і мужності і з традиційним розподілом чоловічих і жіночих ролей в суспільстві» [9].

Як вже зазначалося раніше, при розгляді гендерного аспекту в лінгвістиці в цілому, і у фразеології, зокрема, враховуються: антропологічний підхід, лінгвокультурологічний і когнітивно-концептуальний підходи. Якщо антропологічний, як було сказано, відштовхується від людини, то лінгвокультурологічний підхід до опису фразеологічних одиниць дозволяє виявити:

- культурну семантику (культурно-значущі смисли, культурну конотацію, культурні установки тощо) фразеологічних одиниць різних типів;
- національно-культурну специфіку фразеологічних одиниць;
- особливості функціонування фразеологічних одиниць у ролі культурних знаків (Т. Г. Нікітіна, Е. М. Березівська та ін.). Когнітивно-концептуальний підхід до фразеологічних явищ призводить до розробки і моделювання різних лінгвокультурних концептів (Д.С. Лихачов, М.Ф. Алефіренко, Ю. С. Степанов та ін.). Когнітивний підхід до вивчення ФО дозволяє згрупувати їх на основі уявлення, що лежить за їх значеннями, «що сприяє більш повному осмисленню концепції взаємодії мови і мислення, виявленню особливостей ментальних процесів, що забезпечують розуміння ФО, а також пояснює механізми вербалізації розумових структур» [1].

Зазначені позиції враховуються нами при дослідженні особливостей репрезентації гендерного аспекту у фразеологічних одиницях англійської мови. Як зазначає В. Д. Ужченко, фразеологічний склад «конденсує культурно-

історичний досвід народу, а також особливості історичних законів розвитку даної мови». Так, розглядаючи можливі способи експлікації концепту «подорож» фразеологічними засобами англійської мови, автор підкреслює, що лежить в основі ФО образне перенесення робить їх яскравими і емоційно забарвленими, забезпечуючи тим самим високий ступінь інтелектуального та емоційного впливу" [38].

Таким чином, при дослідженні гендерного аспекту фразеологічних одиниць слід мати на увазі, що фразеологізм як знак мови виступає формою відображення навколишньої дійсності і самої людини в ній, засобом отримання знань про цю дійсність і її оцінювання, невід'ємною частиною культури, що обумовлює, на нашу думку, не настільки однозначне розуміння гендеру тільки як формальної ознаки.

Оскільки відображення гендеру в мові в цілому і у фразеологічних одиницях зокрема експлікується концептами «мужність» і «жіночність», про що докладніше йтиметься у другому розділі, виникає необхідність розглянути таке поняття як «концепт», що є узагальненим чином результату пізнання. При цьому єдиного однозначного тлумачення цього поняття не існує. У філософському словнику концепт трактується як:

- 1) формулювання, розумовий образ, загальна думка, поняття;
- 2) у логічній семантиці – сенс імені – відображає дуже індивідуальне розуміння концепту, яке більше ніде в словниках не зустрічається.

На думку Р. Лангакера, в логіко-філософському розумінні концепт є:

1. Деяке уявлення деякого знання (перед-знання) в його узагальненому вигляді.
2. Це узагальнене знання в ході реальної людської діяльності ніби "відчужується" від свого джерела і починає саме функціонувати як база для створення, розгортання і обґрунтування нових знань.

3. Концепт не має чітко фіксованої структури і чітко фіксованого способу його представлення.

4. Концепт стабільний і динамічний, має ядро і периферію.

5. Концепт – це і міф, і символ, і знак. Концепт – це і сукупність нескінченного числа міфів, нескінченного числа символів і нескінченного числа знаків [56].

Важливо при цьому відзначити, що дослідниками виділяється думка про те, що концепт обов'язково пов'язаний з вербальними засобами вираження. У вербалізованому вигляді концепт виступає як уявний динамічний культурний конструкт людської свідомості, що диференціюється на базисні і периферійні елементи.

Слідом за Р. Лангакером, ми приймаємо робоче визначення концепту як: «концепт – це якесь понятійно-смісловне утворення (конструкт) нашої свідомості, що функціонує як оперативна одиниця в розумових процесах і фіксує результати пізнавальної діяльності як кванти знань; реалізоване вербальними засобами, які виступають маркерами ментальності і характеризуються національними та етнокультурними особливостями» [56].

Гендерні характеристики особистості інтерпретуються в залежності від того, які уявлення про маскулітність і фемінітність домінують в даному суспільстві. У сучасній гендерології широко представлені описи відмінностей чоловічих і жіночих варіантів мовної поведінки, стереотипів, використання лексичних, фразеологічних одиниць і т.д. засоби мови, в тому числі і фразеологізми, використовуються як «інструмент, що дозволяє індивідууму будувати в зовнішньому світі знакові моделі, більш-менш адекватно об'єктивують фрагменти його концептуальної системи» [61]. Іншими словами, в суспільстві виникає система норм поведінки, що приписує виконання певних гендерних ролей. Відповідно, виникає жорсткий ряд уявлень про те, що є «чоловіче» і «жіноче» в даному суспільстві.

Фразеологізми з гендерними компонентами формують гендерні концепти "чоловік" і "жінка", які виступають результатом фразеологічної концептуалізації гендерного фактора мови. Отже, гендерний концепт – таке

понятійно-сміслові утворення в свідомості членів суспільства, в якому відображено, а також зафіксовано за допомогою гендерно маркованих мовних засобів, етноспецифічне уявлення і знання про чоловіка і жінку як про індивідів, які характеризуються чіткими відмінностями їх соціально-культурного статусу, нормами поведінки і тими ролями, які вони виконують в суспільстві [64].

Кожен народ зі своєю культурою, виходячи зі свого історичного досвіду, закріплює і передає за допомогою фразеологізмів свої цінності, зберігає свої традиції, відображає градаційну шкалу найбільш цінуваних або засуджуваних якостей людини. Розгляд гендерного аспекту фразеологічних одиниць дозволяє побачити як загальне, так і специфічне в гендерних оцінках чоловіка і жінки.

1.5 Лінгвокультурологічний напрям гендерних досліджень

З точки зору лінгвістичних досліджень такі поняття як гендер та гендерний стереотип є об'єктами міждисциплінарного знання, для вивчення якого використовується інтегративний підхід, до якого також входять загальнометодологічні, загальнонаукові та приватно-наукові основи. Ці поняття можуть використовуватись для того, щоб охарактеризувати особистість, при цьому зумовлюючи як психологічний, так і соціальний розвиток людини.

Виконуючи роль інструмента дослідження у мовознавстві, стереотип дає можливість трактувати мовні явища, визначати основні паралелі між явищами, порівнювати та внаслідок порівняння визначати спільні та відмінні риси, закономірності; також стереотип дозволяє доповнити або спростувати наші знання про певні явища, ситуації або предмети, ґрунтуючись на мовному матеріалі. Для того, щоб дослідити особливості формування, розвитку та функціонування поняття гендерного стереотипу загалом, науковці були

змушені звертатися до різноманітних джерел, серед яких, у тому числі, і фразеологічні системи різноструктурних мов.

Кожен носій певної мови одночасно є і носієм відповідної культури, завдяки чому мова може слугувати відображенням національної ментальності носіїв. Національна мовна картина світу фіксує та зберігає в собі усі особливості, уявлення та стереотипи про те, якими повинні бути чоловік і жінка, про їхні соціальні ролі. Фіксуючи в собі ці уявлення, національна мовна картина світу спроектує їх на всі рівні мовної системи.

З гендерними дослідженнями лінгвокультурологію зближує орієнтованість на людський фактор у мові та на мовний фактор у людині, що дозволяє розглянути не лише механізми їх формування та трансляції, а й їх універсальні та національно-культурні складові [15]. Останнє уможлиблюється через те, що лінгвокультурологія базується на зіставленні різних мов і культур [25].

Аналізуючи цінності та уявлення, які характеризують роль та місце жінки та чоловіка в суспільстві, а також гендерні стереотипи та соціальні установки, які базуються на таких уявленнях, можуть регулюватись на найглибшому ментальному рівні суспільної свідомості. Цей рівень залишається найбільш стабільним, оскільки він передається у кожному поколінні. Найбільш актуальні гендерні стереотипи, які досліджуються в цій роботі, теж проєктують своє відображення на стійкі поєднання слів, тобто фразеологізми.

Стереотипне зображення образів чоловіка і жінки, які несуть у собі інформацію про соціальні ролі та відносини, уклад життя та національні звичаї певної мовної спільності, головним чином, ми знаходимо у фразеологічному пласті словникового фонду національних мов.

Якщо провести порівняння описів чоловіка і жінки у фразеологічних одиницях різних мов, можна побачити, що є велика кількість подібних стереотипів, що характеризують чоловіка й жінку. Наприклад, серед таких

стереотипів можна відзначити, що «жінка має бути вродливою, доброю матір'ю, хорошою господинею, покірною дружиною», а «чоловік повинен бути гарним, розумним, сильним та сміливим».

Але в кожній мові образ чоловіка та образ жінки виражається по-різному, що дозволяє виявити особливості кожної культури.

Оскільки кожна мова бачить світ по-своєму, то використовує свій власний спосіб концептуалізації. У кожній мові власна особлива картина світу, внаслідок чого кожна мовна особистість повинна формувати власні висловлювання, основуючись на цій картині світу. Завдяки цьому людина може презентувати власне унікальне сприйняття світу, яке фіксується в мові, а найбільш яскраво проявляється в мовній лексичній системі.

Національно-культурна специфіка стійких виразів базується, в першу чергу, на конкретних культурно-історичних умовах даного відношення і його традиціях, відбиваючи факти, явища, події у формі. У стійких виразах, що характеризують гендерні стереотипи, є специфіка національного побуту, світорозуміння і світовідчуття.

Соціальні зрушення та зміни, наскрізна трансформація у суспільстві спричиняють зміни і у гендерних стереотипах, що поступово втрачають свою виразність та чіткість, що йде на користь як окремо кожній людині, так і всьому суспільству загалом.

1.6 Терміни прямої спорідненості образів-понять «матір» і «батько» як компонентів гендерно маркованих фразеологізмів

Мова, яка з-поміж іншого, є об'єктом міжкультурної комунікації, відбиває культуру та свідомість народу-носія мови. Розширення методологічної бази сучасної лінгвістичної науки призвело до пошуку нових шляхів вирішення зазначеної проблеми. Ця тенденція зумовила виникнення великої кількості досліджень національного менталітету, відбитого у мові. Таким чином, сучасні лінгвістичні дослідження мають на меті розкриття та

опис внутрішніх зв'язків, що відображають культурні, етнічні, універсальні риси народу-носія мови.

У свідомості людини, яка є носієм будь-якої конкретної мови, закладено основні стереотипи, що характеризують представників цього мовного соціуму. Ці характеристики є частинами асоціативно-культурного фону будь-якої мови.

На думку більшості дослідників (А.Г. Назарян, А.В. Кунін, В.М. Телія, А.В. Калініна та ін.), фразеологічні одиниці є основними носіями культурної інформації, що є найбільш складною системою, що відображає самобутність національної спільності, особливості її світосприйняття та світовідчуття. Саме вони визнаються «сховищем духовного життя народу» (А.Г. Назарян), «скарбницею народної, мудрості» (В.М. Телія); «цінними культурними носіями» (Д.Н. Шмельов), завдяки чому ФО стали об'єктом пильного вивчення філологів та фахівців у галузі лінгвістики, лінгвокультурології, соціолінгвістики, психолінгвістики тощо.

Протягом більш як двохсот років розвитку фразеології як самостійної галузі дослідження ФО вивчалися з позиції їх етимології, семантики, структури і т.д. Питання вивчення культурної значущості фразеологічних одиниць відбилися у працях таких дослідників; як В.М. Телія, А.В. Кунін, І.В. Зикова, А.В. Калініна, А.В. Кириліна та ін.

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується зростаючим інтересом, до проблематики вивчення термінів спорідненості, що входять до складу фразеології, що знайшло своє відображення в роботах таких лінгвістів, як І.В. Зикова, А.В. Кириліна, В.М. Телія, А.В. Кунін та ін.

Однак, незважаючи на багатогранність та багатосторонність проведених досліджень, деякі аспекти ФО все ще залишаються недостатньо вивченими в лінгвістичній науці. До таких аспектів, безперечно, відноситься відображення у ФО термінів спорідненості.

Термінологія спорідненості розглядається в сучасній лінгвістиці з позиції гендерного підходу, що набув широкого поширення в лінгвістичних

дослідженнях, починаючи з 80-х років ХХ ст. Саме поняття «гендер» було введено до науково-дослідного апарату в 60-70 рр. ХХ ст. Цей підхід ґрунтується на конструюванні поведінки чоловіків та жінок у суспільстві.

Гендерні відносини фіксуються у мові народу у вигляді культурних стереотипів, що накладають відбиток на поведінку чоловіків та жінок.

Незважаючи на те, що категорія «гендер» є однією з найбільш дискусійних у сучасній лінгвістичній науці, вона є основою багатьох досліджень, що проводяться в рамках міждисциплінарного підходу, що дозволяє виявити, класифікувати та описати універсальні та різні риси, властиві чоловікові та жінці, у свідомості носіїв різноструктурних мов.

Входячи до складу фразеологічної одиниці, гендерний компонент розширює межі її значення, значно збагачуючи його. Термінологія спорідненості є зберігачем певних відомостей про народ-носія мови: традиції, віросповідання, вірування, життєві підвалини, звичаї, побут, світогляди, історичні, культурні та соціальні характеристики країни проживання даного народу. Основними образами, що відбивають сімейно-родинні відносини у свідомості кожної людини, є образи «мати» та «батько».

Відображенням гендерного компонента у ФО є терміни спорідненості. Оскільки у процесі фразеологізації беруть участь лише найвживаніші і найпоширеніші терміни спорідненості, у цьому дослідженні використовуємо класифікацію, розроблену Ю.І. Левіним, який розрізняє в системі спорідненості:

- кровну спорідненість, яка, в свою чергу, прямою спорідненістю і спорідненістю за бічною лінією;
- некровну спорідненість, тобто спорідненість через одного з членів подружжя [18].

У пропонованому дослідженні ця класифікація дозволяє звужити область дослідження до меж кривності, визначених термінами «мати» і «батько», тобто, термінологією прямої кровної спорідненості в першому коліні. Більше

того, лексеми «мати» та «батько» є корелюючою парою, на якій будується вся система термінології спорідненості і які є ідеалізованими образами, що сприяють збільшенню фразеологічної радіації з вершинною ознакою статі.

Також термінологія спорідненості є не лише відображенням сімейно-родинних відносин, що презентує традиційну модель сім'ї, а й підсистемою, що відображає розподіл ролей у соціальній сфері, через яку проявляється національна своєрідність та соціальні ролі.

Висновки до розділу 1

Проаналізувавши теоретичні праці, присвячені визначенню обсягу поняття «фразеологічна одиниця», визначенню термінів спорідненості та їхній класифікації, дослідженню теоретичних підходів до вивчення функціонального та лінгвокультурного аспектів термінології спорідненості у фразеологічних одиницях, ми дійшли низки висновків.

Мова перебуває в безперервній комунікативній динаміці. Одна з основних функцій мови полягає в адекватному обслуговуванні потреб комунікантів у передаванні, обробленні та зберіганні інформації. Цей процес однаковою мірою релевантний як для літературного стандарту, так і для нестандартної національної мови, як для мови, так і для підмов.

Фразеологія є невіддільним компонентом мови. Цей динамічний пласт лексико-семантичної системи дуже швидко оновлюється. Лінгвісти відзначають недовговічність, швидкоплинність фразеологічних одиниць.

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується зростаючим інтересом до проблематики вивчення термінів спорідненості, що входять до складу фразеології, що знайшло своє відображення в роботах таких лінгвістів, як І.В. Зикова, А.В. Кириліна, В.М. Телія, А.В. Кунін та ін.

Система термінології спорідненості не тільки відображає структуру сімейно-родинних відносин, а й репрезентує розподіл ролей у соціальному середовищі. Через термінологію спорідненості проявляється національна

своєрідність, простежуються соціальні ролі, що впливають на поведінку людини в тому чи іншому соціокультурному середовищі.

Термінологія спорідненості є зберігачем певних відомостей про народносія мови: традиції, віросповідання, вірування, життєві підвалини, звичаї, побут, світогляди, історичні, культурні та соціальні характеристики країни проживання даного народу. Основними образами, що відбивають сімейно-родинні відносини у свідомості кожної людини, є образи «мати» та «батько».

РОЗДІЛ 2

СЕМАНТИКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОБРАЗІВ-ПОНЯТЬ *МАТІР* / *БАТЬКО* В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ

Одним із базових концептів, що активно застосовуються в фразеології, є концепт «родина». Система термінології спорідненості не лише відображає структуру сімейно-родинних відносин, а й представляє розподіл ролей у соціальному середовищі. Термінологія спорідненості відображає уявлення суспільства про права та обов'язки людини (очікування), що виконує певну соціальну роль (стереотип).

У сучасній етнології існує багато класифікацій терміносистем спорідненості, що налічують різну кількість термінів (англійська – 28; німецька – 16). У терміносистемах спорідненості двох мов, на думку провідних дослідників, саме опозиція «мати» – «батько» є основною і стоїть на вершині будь-якої класифікації.

2.1 Репрезентація дихотомійних образів *матір* / *батько* в англійській та німецькій мовах: мотиваційна база фразеологізмів

У ході аналізу семантичних характеристик фразеологічних одиниць з компонентом «мати» та «батько» було встановлено, що компонент «мати» на рівні фразеології в англійській та німецькій мовах має 5 дефініційних характеристик, тоді як лексична одиниця «батько» має 6 дефініційних характеристик. Цей факт свідчить, що образ «батько» є більш актуальним для носіїв англійської та німецької мов, ніж образ «мати».

Методом суцільної вибірки з фразеологічних словників були відібрані одиниці з компонентом «матір» / «батько». До основних аналізованих джерел увійшли:

- в англійській мові: «The Oxford Dictionary of Idioms, «Slang Today and Yesterday» (London: Routledge and Kegan Paul);

- у німецькій мові: Heinz Küpper «Wörterbuch der deutschen Umgangssprache», «Duden Redewendungen: Wörterbuch der deutschen Idiomatik».

2.2 Репрезентація образу *матері* у фразеологізмах англійської та німецької мов

2.2.1. Репрезентація образу *матері* у фразеологізмах англійської мови

З ідіоматичних словників англійської мови було відібрано 107 фразеологічних одиниць, до складу яких входить компонент «mother» та його похідні. Наведемо приклади опису фразеологічних одиниць з метою виявлення характеристик, закладених у їх семантику, для подальшого конструювання образу MOTHER у фразеологічному шарі англійської мови.

Таблиця 2.2.1

Репрезентація образу *матері* у фразеологізмах англійської мови

Назва групи	Кількість	%	Приклади
один з батьків жіночої статі	68	63,6	<i>A mother hen</i>
старша за віком жінка	21	19,6	<i>Mother Bunch</i>
відносини з дітьми	8	7,5	<i>like mother, like child</i>
позначення вагітності	6	5,6	<i>sprain one's ankle</i>
залишкова група	4	3,7	<i>Diligence is the mother of good luck</i>

Характеристики розташовані в порядку зменшення актуальності.

У процесі аналізу було виявлено, що найбільш частотною семантичною характеристикою, властивою образу MOTHER у фразеологічному фонді англійської мови, є «один з батьків жіночої статі».

На підставі лексикографічних джерел було виявлено 68 таких одиниць.

Motherless – цей вислів означає, що «дитина народилася не від земної жінки», букв. «той, що не має матері». *Old enough to be someone's mother* – ідіома означає, що хтось занадто старий, букв. «достатньо старий, щоб бути чиєюсь матір'ю».

A mother hen – вислів означає, що хтось є турботливою матір'ю, яка захищає своїх дітей, як квочка, букв. «матір-квочка».

Наступна за частотністю характеристика образу MOTHER – «старша за віком жінка». Під час відбору матеріалу було вилучено 21 відповідну фразеологічну одиницю.

Mother Bunch – ця ФО має значення «неприваблива або неохайна товста жінка похилого віку; ім'я відомої товстої жінки єлизаветинських часів; ворожка», букв. «матір Банч». У лексикографічному виданні подано інформацію про те, що перше використання цього виразу відноситься до 1847 року.

Mother Superior – цей вислів означає «жінка, яка очолює жіночий монастир», букв. «найвища матір».

Наступною за частотністю характеристикою є «відносини з дітьми». У результаті суцільної вибірки було відібрано 8 фразеологічних одиниць, що мають зазначену характеристику.

Завдяки фразеологізму, який свідчить про зв'язок матері й дитини *like mother, like child* 'яблуко від яблуні недалеко падає', букв. «що матір, що дитина», можна зробити висновок, що і в англійській культурі за матір'ю судять про дітей.

Думка про матір поширюється і на її дітей, і, навпаки, по дітях судять про те, яка матір. Можливо, це пов'язано зі ставленням людства до матері як взірця смаку – *just like mother makes it* 'якраз те, що мені подобається' букв. «так, як матір це робить», *like mother makes* 'в моєму смаку', букв. «як мама робить», взірця здорового глузду *mother's wit*, букв. «мамин розум».

Фразеологізм *Mamma's darling* 'матусин синочок, матусина донька', букв. «матусин любимчик», реалізує образ матері з пейоративною оцінкою, демонструє її слабкість, невміння виховувати дітей, що є особливо згубним для синів: *mamma's darlings are but milksop heroes* 'із матусиних синочків героїв не вийде', букв. «матусині любимчики це лише герої, що п'ють молоко».

Наступна за частотністю характеристика «позначення вагітності». До групи увійшло 6 фразеологічних одиниць.

Expectant mother позначає жінку, що є вагітною, букв. «матір в очікуванні».

Have one in the oven – ідіома теж позначає жінку, яка є вагітною та має народжувати найближчим часом, букв. «мати одного в печі».

Ідіома *sprain one's ankle* використовується для позначення «завагітніти», букв. «вивихнути щиколотку».

Ідіома *have to get married* є евфемізмом для позначення примусового шлюбу через те, що жінка завагітніла, букв. «бути повинним одружитись».

До залишкової групи увійшло 4 фразеологічні одиниці.

Diligence is the mother of good luck. Це прислів'я означає, що якщо ви будете працювати ретельно і постійно, у вас буде набагато більше шансів на успіх, як ніби удача сама прийде на ваш шлях, букв. «Старанність — матір хорошої удачі».

Necessity is the mother of invention. Це прислів'я означає, що коли людям дійсно потрібно щось зробити, вони знайдуть спосіб це зробити, букв. «Потреба — матір винаходу».

Ідіома *swear on one's mother's grave* має значення «заявити щось дуже серйозно, пообіцявши говорити правду; присягатись могилою матері», букв. «клястись на могилі матері».

Ідіома *motherhood and apple pie* має значення «часто пародійована думка про нібито квінтесенцію елементів домашнього побуту», букв. «материнство і яблучний пиріг».

2.2.2. Репрезентація образу *матері* у фразеологізмах німецької мови

У німецькій мові було відібрано 56 фразеологічних одиниць, до складу яких входить одиниця «die Mutter» та її похідні.

Таблиця 2.2.2

Репрезентація образу *матері* у фразеологізмах німецької мови

Назва групи	Кількість	%	Приклади
відносини матері і дитини	26	46,5	<i>etw. mit der Muttermilch einsaugen</i>
один з батьків жіночої статі	15	26,7	<i>immergrüne Mutter</i>
позначення вагітності	7	12,5	<i>Kind/jmdn. unter dem Herzen tragen</i>
старша за віком жінка	5	8,9	<i>Mutter der Kompanie</i>
залишкова група	3	5,4	<i>Vorsicht ist die Mutter der Porzellankiste</i>

У процесі аналізу було виявлено, що у фразеологізмах німецької мови найбільш частотною характеристикою, властивою образу «die Mutter», є «відносини матері і дитини». Під час відбору емпіричного матеріалу було зафіксовано 26 фразеологічних одиниць із таким значенням.

an Mutters Rockschoßen hängen – цей вираз буквально означає «бути несамотійним», букв. «триматися за материнську спідницю».

wie bei Mutter – цей вираз вживається щодо смачної їжі, приготованої з любов'ю і турботою, букв. «як у мами».

Muttermilch – дана одиниця має значення "молоко матері", вона є складовою поширеного виразу "*etw. mit der Muttermilch einsaugen*", яке означає "вбрати щось з молоком матері". Пор. ФО англ. *drink in smth with one's mother's milk* *etw* та нім. *mit der Muttermilch einsaugen* "увібрати з молоком матері", в яких образ матері та її молока є визначальним. У німецькій мові, наприклад,

образ матері вважається священним. В англійській мові маттір – це дарувальниця і захисниця життя, велике і прекрасне.

Muttersöhnchen – ця одиниця буквально означає "мамин синок", використовується для опису чоловіка, який знаходиться під безперервною опікою і турботою власної матері.

von der Mutter verzärtelter Junge – цей вираз використовується при описі несамотійного чоловіка, який не здатний приймати самотійні рішення і брати на себе відповідальність за свої вчинки, букв. «зніжений матір'ю хлопчик».

Mutter's Liebling – цей вираз використовується для номінації бездоганно одягненого юнака, букв. «мамин улюбленець».

Muttertöchterchen – ця одиниця використовується при описі зарозумілої дівчинки, яка зіпсована матір'ю, букв. «мамина дочка».

sie ist die ganze Mutter – цей вираз використовується для опису дівчини, яка зовні дуже схожа на свою матір, букв. «вона — вилита мати».

Muttersegen – цей вираз має значення «материнське благословення». Етимологічно воно пов'язане з вітанням матір'ю або дружиною сина/чоловіка, що повертається додому пізно ввечері.

Наступною за частотністю семантичною характеристикою є «один з батьків жіночої статі». У результаті суцільної вибірки з лексикографічних джерел було відібрано 15 одиниць. Розглянемо найбільш частотні їх.

Mutterschutz – дана лексема використовується для позначення склепіння законів, що передбачають охорону молодих дівчат та молодих матерів, букв. «охорона материнства».

meiner Mutter Sohn (Tochter) – цей вираз використовується як метафора при найменуванні тих, хто говорить про самого себе, є заміником займенника «я», букв. «син/дочка моєї матері».

das macht der Mutter kein Kind – це вираз має значення «це непогано, це не шкідливо». В основі цього значення лежить твердження про те, що від такої поведінки діти не з'являються, букв. «це не робить матері ніякої дитини».

immergrüne Mutter – цей вираз має значення «дружина, що залишається завжди молодою». У цій фразеологічній одиниці в основі номінації лежить образ «вічно молодої жінки, яка має дітей», букв. «вічнозелена матір».

Mutti – це вираз має значення «дружина, мати чиїхось дітей».

Наступна за частотністю характеристика «позначення вагітності». До групи увійшло 7 фразеологічних одиниць.

Kind/jmdn. unter dem Herzen tragen – букв. «носити дитину під серцем», тобто, бути вагітною.

guter Hoffnung sein – цей вираз має значення «бути при надії, бути вагітною», букв. «бути хорошої надії».

Наступна семантична характеристика – "старша за віком жінка". Ця характеристика представлена 5 одиницями.

Mutter der Kompanie – цей вираз використовується у значенні «старшина, фельдфебель жіночої статі», букв. «мама компанії». У лексикографічному виданні є кілька приміток, зокрема примітка солд., що свідчить про обмеженість сфери вживання даного виразу солдатським сленгом.

Doctormutter – ця одиниця використовується у значенні «науковий керівник». Етимологічно вона використовувалася для позначення глави жіночої банди кримінальників.

Muttertier – дана лексична одиниця має значення самка, букв. «тварина, якає матір'ю». Вживається при описі дорослої, суворої, жорсткої та вимогливої жінки. В основу номінації покладено образ тварини.

До залишкової групи увійшло 3 фразеологічних одиниці.

Vorsicht ist die Mutter der Porzellankiste – цей вираз за значенням еквівалентний українському «береженого бог береже», букв. «Обережність— матір порцелянового ящика».

Bei Mutter Grün – цей вираз має значення «на свіжому повітрі», букв. «біля матері Природи». Семантична основа пов'язана з образом "Матінки Природи", що є джерелом всього живого.

Bei Mutter Natur – цей вираз має значення «на лоні природи», букв. «біля матері Природи».

2.3 Репрезентація образу батька у фразеологізмах англійської та німецької мов

2.3.1. Репрезентація образу батька у фразеологізмах англійської мови

В англійській мові було відібрано 82 фразеологічні одиниці, до складу яких входить слово "father" та його похідні.

Таблиця 2.3.1

Репрезентація образу батька у фразеологізмах англійської мови

Назва групи	Кількість	%	Приклади
старший член суспільства, або чоловік старшого віку	21	25,6	<i>Daddy mac</i>
винахідник, засновник	17	20,7	<i>Father something on someone</i>
батько чоловічої статі	14	17	<i>A shotgun wedding</i>
відношення до Бога	11	13,4	<i>Daddy-come-to-church</i>
відносини з дітьми	10	12,2	<i>A chip off the old block</i>
залишкова група	9	11,1	<i>a grandfather clause</i>

Наведемо приклади опису фразеологічних одиниць із компонентом "father" та його похідними з метою виявлення характеристик, покладених в основу номінації, для подальшого аналізу вживання досліджуваних одиниць у фразеологічному шарі англійської мови.

У процесі аналізу було виявлено, що найчастішою характеристикою, притаманною образу FATHER у фразеологічному фонді англійської мови, є "старший член суспільства, або чоловік старшого віку". У лексикографічних джерелах було виявлено 21 подібну одиницю.

Daddy mac – цей вираз використовується при описі привабливого молодого чоловіка, який за віком старший за своїх друзів у групі.

Daddy-o – цей вираз використовується як звернення до чоловіка, старшого за віком. Географічний ареал цього виразу обмежується США. У лексикографічному виданні подано інформацію, що цей вираз використовується в мовленні носіїв англійської мови з 1947 року.

Old enough to be someone's father – вислів використовується, коли хтось занадто дорослий, або дорослий настільки, що годиться в батьки, букв. «дорослий достатньо, щоб бути комусь татом».

Наступна семантична характеристика – «винахідник, засновник». Ця характеристика представлена в англійській мові 17 одиницями. Розглянемо найчастіші з них.

Father something on someone – ідіома використовується для позначення того, що хтось вважає кого-небудь автором або творцем чого-небудь, букв. «покласти батьківство чогось на когось».

Father-Son-Holly Ghost – цей вираз використовується для позначення людини, яка є дизайнером будинку, що складається з трьох поверхів і має форму вежі, букв. «батько-син-святий дух». Цей вираз використовується в США з 1996 року.

The father of – цей вислів використовується для позначення людини, яка вигадала або винайшла щось, букв. «батько чогось». Зворот набув поширення в основному в Австралії та Новій Зеландії. Цей вираз використовується в мові носіїв англійської мови починаючи з 1930 року.

Daddy of them all – цей вислів використовується для позначення людини, найкращої у своїй справі, букв. «татко їх усіх».. Також у лексикографічному

виданні подано інформацію, що цей вислів використовується і щодо неживих предметів, які є найкращими у своєму класі.

Наступна характеристика – «батько чоловічої статі», представлена 14 одиницями. Розглянемо найбільш уживані з них.

The father of – цей вираз використовується носіями англійської мови в значенні "батько кого-небудь". Цей вираз поширений з 1892 року.

A shotgun wedding – ідіома використовується для опису примусового весілля, коли батько нареченої погрожував нареченому рушницею, щоб змусити його одружитися з нареченою через те, що вона завагітніла від нього, букв. «весілля з рушницею».

Наступною характеристикою є «відношення до Бога». Цю характеристику було зафіксовано у 11 одиницях.

Розглянемо найбільш уживані з них.

«*Dad*» – ця одиниця використовується в значенні евфемізму при зверненні до Бога. У лексикографічному виданні подано інформацію про те, що ця лексична одиниця використовується в фразеологічному шарі англійської мови з 1952 року.

Daddy-come-to-church – цей вираз має значення "служитель церкви, священик", букв. «батько, який у церкві». Крім того, зазначений зворот вживається у значенні "незвичайна подія".

The granddaddy of them all – цей вираз має значення "патріарх, священик", букв. «дідусь для них всіх».

Наступною за частотністю характеристикою є «відносини з дітьми». У результаті суцільної вибірки було відібрано 10 фразеологічних одиниць, що мають зазначену характеристику.

The child is father of the man. Вислів означає, що особистість людини формується в дитинстві; у дорослому віці людина матиме ті ж якості, які вона мала в дитинстві, букв. «Дитина є батьком чоловіка».

A chip off the old block – ця одиниця використовується в значенні «особа (як правило, чоловічої статі), яка поводить себе так само, як її батько, або нагадує свого батька», букв. «Шматок старої цеглини».

It is a wise child that knows its own father. Вислів означає, що ви ніколи не можете мати достовірних доказів того, що певний чоловік є вашим батьком, букв. «То мудра дитина, що знає свого батька». (Мається на увазі, що дитина, про яку йде мова, може бути позашлюбною).

Like father, like son – вислів використовується носіями англійської мови в значенні «батьки і сини схожі один на одного, і сини схильні робити те, що робили їхні батьки до них», букв. «що батько, що син».

До залишкової групи увійшло 9 фразеологічних одиниць.

The wish is father to the thought. Вислів означає, що люди іноді починають вірити в те, в що хотілося б, щоб це було правдою, букв. «Бажання є батьком думки».

a grandfather clause – цей вираз має значення «пункт в угоді, який захищає певні права, надані в минулому, навіть коли умови змінюються в майбутньому», букв. «дідусева угода».

Experience is the father of wisdom. Вислів означає, що чим більше з вами буде щось відбуватися, тим більше ви будете вчитися, букв. «Досвід є батьком мудрості».

Dad fetch my buttons! – цей вираз має значення «подив», букв. «Тато забери мої гудзики».

Grandfather someone or something in – цей вираз має значення «захистити когось або право за допомогою використання дідівського застереження», букв. «бути дідусем для когось або чогось».

2.3.2. Репрезентація образу батька у фразеологізмах німецької мови

У німецькій мові було відібрано 64 фразеологічні одиниці, до складу яких входить слово *der VATER* та його похідні.

Таблиця 2.3.2

Репрезентація образу батька у фразеологізмах німецької мови

Назва групи	Кількість	%	Приклади
батько чоловічої статі	22	34,4	<i>jmd die Vater anhängen</i>
стосунки батька і дитини	16	25	<i>Vaters Sohn</i>
відношення до Бога	13	20,3	<i>dem katholischen Vater gleichen</i>
старший член суспільства, або чоловік старшого віку	4	6,2	<i>kesser Vater</i>
винахідник, родоначальник, засновник	3	4,7	<i>Vater Staat</i>
залишкова група	6	9,4	<i>Vatermörder</i>

Наведемо приклади опису фразеологічних одиниць з метою виявлення характеристик, покладених в основу номінації, для подальшого конструювання образу *VATER* у фразеологізмах німецької мови.

Характеристики розташовані в порядку зменшення актуальності.

У процесі аналізу було виявлено, що у фразеологічному фонді німецької мови найчастішою характеристикою, притаманною образу *VATER*, є характеристика "батько чоловічої статі". Цю характеристику представлено в 22 одиницях.

jmd die Vater anhängen – цей вираз має значення "назвати когось батьком, довести батьківство", букв. «прикріпити комусь статус батька».

schwarzer Vater – цей вислів має значення "невідомий батько дитини", також його використовують у значенні "батько незаконнонародженої дитини, який не сплачує аліменти", букв. «темний батько».

künstlicher Vater – цей вислів має значення "донор сперми", букв. «штучний батько».. Застосовується стосовно чоловіка, який здає сперму для проведення процедури ЕКЗ.

Vaterfreude entgegensehen – цей вираз використовується в значенні "готуватися стати батьком", букв. «чекати з нетерпінням на радість бути батьком».

ein werdender Vater – цей вислів також має значення "готуватися стати батьком", букв. «Той, що стає батьком».

Наступна семантична характеристика – "стосунки батька і дитини", представлена в 16 відібраних одиницях.

Tag, an dem der geschiedene Vater seine Kinder besucht oder abholt – цей вираз використовується для позначення дня, коли розлучений батько має право відвідати своїх дітей і забрати їх на якийсь час.

ich kündige dir die Vater – цей вираз використовується як жартівлива погроза батька до сина. В основу покладено повідомлення, що батько синові більше не батько.

Vaters Sohn – цей вираз має значення "син чийогось батька". Використовується під час опису чоловіка, який дуже схожий за поведінкою на свого рідного батька, тобто йому притаманні ті самі риси характеру, що і його батькові.

Das hat er vom Vater – цей вислів використовується у значенні "цим він у батька". Вживається для схвалення чийхось дій і підкреслення позитивних якостей характеру цієї особистості.

Er ist ganz der Vater – цей вислів використовується в значенні "він – вилитий батько".

Er ist seinem Vater wie aus dem Gesicht geschnitten – цей вираз використовується при описі людини, яка "як дві краплі води схожа на свого батька".

Наступна характеристика – «відношення до Бога», представлена 13 одиницями.

sein letztes Vater gebetet haben – цей вираз має значення "бути близьким до смерті". Початкове значення пов'язане з проголошенням "молитви Богу перед смертю".

etw herbeten wie das Vater – цей вираз має значення "дякувати за щонебудь". В основі номінації лежить образ "молитви батька".

dem katholischen Vater gleichen – цей вираз має значення "бути енергійним". Семантичну основу утворює уявлення про "рівність католицькому батькові".

ach du heiliger Vater – цей вираз має значення "Ах ти, святий отче!", використовується для вираження здивування або сум'яття.

ach du mein himmlischer Vater – цей вислів має значення "Ах ти, батьку мій небесний!" Використовується як вигук для вираження жаху або здивування.

Ach, du armer Vater – цей вислів має значення "Ах ти, бідний батьку!" Етимологічна довідка повідомляє, що цей вираз використовували стосовно спотвореного образу Бога.

Наступна характеристика – "старший член суспільства, або чоловік старшого віку", представлена 4 одиницями.

alter Vater – цей вираз має значення "старий служивий". В основі номінації – образ "старого".

Vater – ця лексична одиниця має значення "власник фірми". В основу номінації покладено образ "батька всього створеного".

Наступна характеристика – "винахідник, родоначальник, засновник", представлена 3 одиницями.

Vater Staat – цей вираз має значення "уряд". В основу номінації покладено образ "держава". Значення цього виразу ґрунтується на уявленні про те, що уряд несе відповідальність за своїх громадян.

der Vater von dem Kind – цей вираз має значення "творець проекту, організатор заходу, політичний діяч". У цьому виразі в основу номінації покладено образ "батько дитини".

der Vater vons Janze sein – цей вираз має значення "засновник, винахідник". В основі номінації – образ засновника проекту.

До залишкової групи увійшло 6 фразеологічних одиниць.

Vatermörder – цей вираз використовується у значенні "дуже високий стоячий комір". У лексикографічному виданні присутні позначки усн. і жарт. Ці позначки свідчать про те, що цей вираз вийшов з активного вживання і використовується з жартівливим відтінком.

Vater Rhein – цей вираз позначає річку Рейн. Згідно з етимологічною довідкою зворот вперше зафіксовано в середині 18 століття. Автором цього виразу є Людвіг Крістоф Генріх Хельті: "...життя як у раю дарує нам Отець Рейн".

Vater Weiß – цей вислів має значення "зима". В основу номінації покладено образ "сивого старого". У лексикографічному виданні присутня позначка "дитячий", що обмежує вживання цього виразу сферою дитячого сленгу.

Vaterlandsrummel – цей вираз має значення "перебільшена увага до патріотичного настрою". В основі номінації – інформація про надмірну метушню з приводу патріотичного виховання

(alles) aus, dein treuer Vater! – цей вираз використовується для вираження здивування, переляку, обурення і має значення "Усе! Більше ні! Більше так не можна!"

Vater Seemann – цей вираз має значення "в'язниця для моряків".

Висновки до розділу 2

Під час аналізу фразеологічних одиниць було виділено 5 груп ФО, що містять у собі компонент *матір*, та 6 груп ФО, що містять у собі компонент *батько*.

З ідіоматичних словників англійської мови було відібрано 107 фразеологічних одиниць, до складу яких входить компонент «mother» та його похідні. Серед груп ФО з компонентом «mother» в англійській мові найбільшою є група, в якій компонент «mother» використовується для позначення «одного з батьків жіночої статі» (68 ФО).

Наступна за чисельністю група ФО, що характеризують матір як старшу за віком жінку. У ході суцільної вибірки було відібрано 21 фразеологічну одиницю. Далі йде характеристика «відносини з дітьми» (8 ФО). Наступна за чисельністю характеристика «позначення вагітності» (6 ФО). Також була виокремлена залишкова група, до якої увійшло 4 фразеологічні одиниці.

У німецькій мові було відібрано 56 фразеологічних одиниць, до складу яких входить компонент «die Mutter» та її похідні. У процесі аналізу було виявлено, що у фразеологічному фонді німецької мови найбільш чисельною характеристикою, властивою образу MUTTER, є «відносини матері і дитини» (26 ФО). Наступною за чисельністю семантичною характеристикою є «один з батьків жіночої статі» (11 одиниць). 6 фразеологічними одиницями представлена характеристика «позначення вагітності». Наступна семантична характеристика – "старша за віком жінка" – представлена 5 одиницями. До залишкової групи увійшло 3 фразеологічних одиниці.

В англійській мові було відібрано 82 фразеологічні одиниці, до складу яких входить компонент "father" та його похідні. У процесі аналізу було виявлено, що найчастішою характеристикою, притаманною образу "father" є "старший член суспільства, або чоловік старшого віку" (21 ФО). Характеристика «винахідник, засновник» представлена в англійській мові 17 одиницями. Характеристику «батько чоловічої статі» репрезентують 14 ФО, а

«відношення до Бога» 11 ФО. Характеристику «відносини з дітьми». Репрезентовано у 10 ФО. До залишкової групи ввійшло 9 фразеологічних одиниць.

У німецькій мові було відібрано 64 фразеологічні одиниці, до складу яких входить компонент "der Vater" та його похідні. У процесі аналізу було виявлено, що в фразеологічному фонді німецької мови найчастотнішою характеристикою, притаманною образу VATER, є характеристика "батько чоловічої статі" (22 ФО), «стосунки батька і дитини» представлена в 16 відібраних одиницях, «відношення до Бога» – 13 ФО, "старший член суспільства, або чоловік старшого віку" 4 ФО, "винахідник, родоначальник, засновник" – 3 ФО. До залишкової групи ввійшло 6 фразеологічних одиниць.

РОЗДІЛ 3

СВОЄРІДНІСТЬ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗІВ *МАТЕРІ* І *БАТЬКА* В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Фразеологія будь-якої мови може бути охарактеризована як найцінніша лінгвістична спадщина, що показує не тільки бачення світу, але й може слугувати втіленням національної культури, звичаїв і вірувань, фантазії й історії народу, що говорить на цій мові. Фразеологізм – це вислів, який постійно відображає менталітет нації, показує її світосприйняття, її культуру – її обличчя.

Мову можна назвати особливим кодом менталітету, механізми і закономірності кодування і дешифровки якого передаються від покоління до покоління.

Історичний, культурний, духовно-моральний досвід розвитку народу трансформується під впливом системи концептів, втіленням яких є фразеологічні одиниці. Фразеологізми не лише можуть відображати характерні риси певної мови, але й таким чином відображають особливості нації чи конкретного народу, його своєрідність.

3.1 Лінгвокультурні особливості фразеологічних одиниць з компонентом «матір» в англійській та німецькій мовах

Фразеологічні одиниці виступають у мові як спосіб пакування ускладненого комплексу переживань і думок у стислому вигляді. В утворенні фразеологізмів велике значення відіграє людський фактор, оскільки значна частина фразеологізмів пов'язана з людиною, а також з різноманітними сферами людської діяльності.

Кожна мова по-своєму членує світ, тобто має свій спосіб його концептуалізації. Отримуючи новий досвід та відображаючи об'єктивний світ у процесі діяльності, людина зберігає в мові отримані результати пізнання, сукупність яких власне і утворює мовну картину світу.

Фразеологізми відіграють особливу роль у створенні мовної картини світу, оскільки вони відображають життя нації. Фразеологічні одиниці приписують об'єктам ознаки, які асоціюються з картиною світу, мають на увазі цілу дескриптивну ситуацію (текст), оцінюють її, висловлюють до неї ставлення. Своєю семантикою фразеологічні одиниці спрямовані на характеристику людини та її діяльності.

Під фразеологічною картиною світу розуміють образну систему світосприйняття народу, де вже сам вибір образу, підстави образності та особливості його мовного оформлення відображають особливості ідіоетнічного сприйняття світу" [67, с. 59].

Термін «концепт» не може розумітися однозначно. Це складна система уявлень про навколишній світ. Ці уявлення і знання зберігаються у вигляді концептів у людській свідомості і виражаються не тільки мовними засобами, а й мімікою, жестами тощо.

Концептуальний аналіз, використовуваний для виявлення загальних і специфічних особливостей мов, передбачає дослідження національних і культурних характеристик світобачення народів, і, відповідно, фреймів.

Дослідження концептів у фразеологічній картині світу є особливо цікавим, оскільки фразеологізм – це складне утворення, що є переосмисленим словосполученням, у якому лексичне значення компонентів ослаблене; загальне значення фразеологізму походить від первинного значення компонентів, ми неминуче уявляємо собі образ усієї фразеологічної одиниці та образ, який впливає з лексичного значення компонентів.

Формування фразеологізмів із компонентом "мати" зумовлене дією особливих когнітивних механізмів, на основі яких здійснюються асоціативні перенесення з прямих на непрямі номінації. Метафора є домінантним способом концептуалізації та інтерпретації знань про світ і людину.

На основі асоціативних ознак у рамках фразеологічних одиниць здійснюється також метонімічне перенесення, в окремих випадках

допускаються символічні переосмислення. Широке використання фразеологізмів із компонентом "мати" в репрезентації різних аспектів картини світу зумовлене, з одного боку, доступністю, наочністю образу, що лежить в основі номінації, а з другого боку – здатністю до модифікаційних змін у дискурсивних умовах.

Коли людина сприймає фразеологізм, за гештальтом у свідомості відтворюється своєрідна "сцена", що визначаються національно-культурними особливостями мови.

Так, сприйняття еквівалентних фразеологічних одиниць: *etw. mit der Muttermilch einsaugen* та *drink in smth with one's mother's milk* – "увібрати, увібрати з молоком матері" – може відрізнитися через національну специфіку. Визначальним буде образ матері та материнського молока. Так, у німецькій мові образ матері сприймається як щось святе, на відміну від англійської, де матір – людина, що дала життя та опікується, щось велике та хороше (немає сполучення зі словом "святий"). Фразеологізми *heilig wie die Muttermilch* – "святе, як молоко матері" та *mother's milk* – "хліб насущний" дають змогу простежити різницю у сприйнятті універсального концепту "мати".

Для німецької мови характерне більш шанобливе ставлення до матері: *nicht die leibliche Mutter* – "не мати рідна", тобто "мені байдуже". Це пояснюється традиціями, згідно з якими мати стоїть на першому місці, тобто найбільш шанована людина.

Концепт "мати" має позитивну конотацію в обох мовах (на відміну від інших "жіночих" концептів). Наприклад, *Muttersprache* та *mother tongue* – "рідна мова". Сема "рідний, близький" переважає над семою статі. Концепт "мати" в обох мовах асоціюється з опікою, заступництвом: *unter dem zuverlässigen Mutterschutz* – "під надійним захистом", *mother's boy* – "мамин синочок".

У цих фразеологізмах вихідний фрейм "людина, що здійснює опіку" модифікується, ми сприймаємо тільки ситуацію перебування під опікою. В

обох мовах надмірна опіка з боку матері засуджується. Універсальною для концепту "мати" є сема "той, хто дає життя, породжує, джерело". Ця сема переважає у фразеологічних одиницях на позначення вагітності.

В обох мовах є фразеологізми з компонентом "мати" з позначками "груб.вульг.". Образність у таких фразеологізмах досягається за рахунок парадоксальності. Наприклад: *does your mother know you're out?* – "твоя мати знає, що ти народився?", *wird alles und seine eigene Mutter verkaufen* – "все продасть і матір рідну".

Вживання слова "мати" в грубих і лайливих виразах пояснюється їхнім сильним емоційним впливом на сприйняття.

В англійській мові багато історично вмотивованих фразеологізмів із компонентом "mother", у яких використано власні імена: *Mother Bunch* – "ворожка". Англійська фразеологія, на відміну від німецької, має глибше коріння: величезна кількість запозичень, вплив релігії, літератури тощо.

Таким чином, зіставлення образів MUTTER і MOTHER у фразеологічних картинах світу англійської та німецької мов дає підстави говорити про те, що в семантиці фразеології цих мов є універсальні та унікальні риси. Універсальні явища пояснюються спільністю процесу сприйняття універсального концепту "мати", а унікальні риси, пов'язані з традиціями та культурою народу, проявляються в образах фразеологізмів.

3.2 Лінгвокультурні особливості фразеологічних одиниць з компонентом «батько» в англійській та німецькій мовах

Термінологія спорідненості є зберігачем певних відомостей про народносій мови: традиції, віросповідання, вірування, життєві підвалини, звичаї, побут, світогляд, історичні, культурні та соціальні характеристики країни проживання певного народу. Фразеологізми з номінацією ступеня спорідненості – це своєрідний показник ставлення того чи іншого народу до важливості родинних зв'язків, до наявності ієрархії всередині родинного

оточення, до ролі кожного члена сім'ї в житті родичів. Фразеологізми про сім'ю та родичів свідчать про організацію "внутрішнього" світу людини, про взаємовідносини в сім'ї та створення домашнього вогнища.

Основними образами, що відображають сімейно-родинні стосунки у свідомості кожної людини, безперечно, є образ батька. Образ батька представлений старшим за віком і мудрим чоловіком, главою сім'ї, від якого діти отримують поради, допомогу і підтримку.

Фразеологізми з компонентом «батько» в обох мовах відіграють важливу роль у характеристиці сім'ї та родинних стосунків в соціумі: *by (або on) the father's (або paternal) side* - по батьківській лінії; *like father, like son* - яблуко від яблуні недалеко падає, яким є батько, таким є і син, нім. *Er ähnelt seinem Vater* - він схожий на батька, він вилитий батько.

Компонент *father* може номінувати абстрактні поняття і не вказувати на кровну спорідненість: *city fathers* - батьки міста, члени міського управління; *father confessor* - духівник, сповідник. Компонент *father* має семантику високого статусу, тому використовується в назві різних титулів. Так, титул римського папи позначається виразом *The Holy Father* - Його святість, а також *His Holy Fatherhood* - Його святість.

ФО з компонентом "*father*" мають позитивну оцінку і слугують для вираження доброзичливості - *like a father* (суворо, але доброзичливо). Тут явно задіяна сема не тільки спорідненості, а й віку, оскільки батьки, навчені життєвим досвідом, мають бути не тільки суворими, а й доброзичливими.

Номінація "*father*" у ФО *Father Christmas* (дід Мороз), *Father of Rivers* (прізвисько річки Ніл), *city fathers* ("батьки міста", члени міського управління) має значення "родоначальник, найстарший".

Негативну оцінку містить *the father of lies* (бібл. "батько неправди", сатана), негативний результат - смерть містить *be gathered to one's fathers* (бібл. відправитися до праотців). Пейоративну оцінку містять і ФО, в яких поряд із батьком згадується і син (не дочка), продовжувач роду - *like father, like son*

(який батько, такий і син), проте *a miserly father makes a prodigal son* (у батька-скряги син може виявитися жадібним теж).

Однаковою мірою в німецьких та англійських ідіомах батько представлений як глава сім'ї, що дбає про своїх дітей: *an/bei je-mandem Vaterstelle vertreten, Father of the family*.

У німецьких ідіомах він постає як особа, що стала батьком унаслідок народження дитини: *Vatersfreude*.

Але в німецьких ідіомах із номінацією батька пов'язана номінація вітчизни: *mehr Angst als Vaterlandsliebe haben*. Крім цього, в ідіомах присутнє значення "постаріти": *jemandem kann man das Vaterunser durch die Backen blasen, lessen*. У німецьких ідіомах можна відзначити й додаткову номінацію в жартівливій різдвяній формі холоду, морозу, наприклад: *Vaterchen Frost*.

Подібність у мовах, що зіставляються, проявляється в наявності ідіом, що мають семантику "померти": *Zu seinen Vatern heimgehen, versammelt werden, sich zu den Vatern versammeln*.

Висновки до розділу 3

Дослідження своєрідності вербалізації образів матері і батька в англійській та німецькій фразеологічній картині світу дає змогу зробити такі висновки.

Фразеологізми, що містять елемент "мати", часто використовуються для позначення різних аспектів світогляду, частково тому, що образ, на який вони спираються при назві, є доступним і зрозумілим, а частково тому, що вони можуть змінювати умови дискурсу, що розвивається.

В англійській та німецькій картинах світу образ матері, що репрезентується у фразеологічному фонді цих мов, показує, що йому притаманні універсальні та специфічні риси. Універсальні характеристики пояснюються спільністю процесу усвідомлення загальнолюдського поняття "мати", а образ фразеологічної одиниці відображає особливості традицій та

культури відповідних етносів. В обох мовах лексема «мати» (на відміну від інших «жіночих» лексем) має позитивну конотацію.

Для німецької мови характерною є надзвичайна повага до матері, яка часто виступає своєрідним мірилом важливості чи не важливості інших людей. Це можна пояснити традицією, що на першому місці стоїть мати, тобто найшанованіша людина. В англійській мові образ матері активно використовується у поєднанні з власними назвами, що пов'язано з значною кількістю запозичень, релігійних та літературних впливів.

Фразеологічні звороти з компонентом «батько» відіграють важливу роль у вираженні сім'ї та родинних стосунків. В обох мовах образ батька представлений старшим за віком і мудрим чоловіком, главою сім'ї, від якого діти отримують поради, допомогу і підтримку.

Розглядаючи специфічні характеристики англійської мови, варто зазначити, що компонент «батько» може позначати абстрактні поняття, які не вказують на кровні зв'язки, а також має семантику високого статусу, тому використовується в назві різних титулів (часто – релігійних).

У німецьких фразеологізмах батько постає як особа, що стала батьком унаслідок народження дитини (тобто, підкреслюється зв'язок з родиною). Серед специфічних характеристик в німецькій мові також слід зазначити те, що з образом батька невіддільно пов'язаний образ Батьківщини, а також присутня додаткова номінація на позначення холоду, морозу.

ВИСНОВКИ

1 Вивчення мовної картини світу певного народу дає змогу зрозуміти всі особливості його мислення, ідеології, ідентичності та менталітету. Фразеологія допомагає мовам будувати фразеологічну картину світу на основі фразеологічних образів, які потім описуються як частина національної мовної картини світу. Кожна мова має власну МКС і носії мови впорядковують зміст своїх речень відповідно до неї. Це мовне вираження їхнього унікального світосприйняття.

2 Гендерні дослідження в лінгвістиці виникли в останні десятиліття XX століття та інтенсивно розвивалися відповідно до еволюції антропоцентричної наукової парадигми. Дослідники відзначають, що не існує чіткої межі між чоловічим і жіночим родом мов. Ці чоловічі та жіночі характеристики були визначені як моделі вживання.

Лексичний/фразеологічний рівень вважається найбільш типовим вираженням гендерних відносин. Дослідження фразеологічних одиниць з гендерної точки зору дозволяє виявити культурну специфіку гендерних стереотипів у суспільстві. Гендер є рушієм форми фразеологічної одиниці і закладеного в ній змісту.

3. Фразеологічні одиниці з лексичними елементами, що становлять сутність маркерів гендерного статусу, відображають усталені гендерні уявлення, притаманні певному колективу, фіксують культурно й національно усталені оцінки та стереотипи, зумовлені традиційним розподілом ролей між чоловіками і жінками в суспільстві, пов'язані з феноменом фемінності та маскулінності, а також є продуктивним засобом концептуалізації та вербалізації гендерних елементів і механізмів у мові. Соціальні зміни та трансформації модифікують гендерні стереотипи, роблячи їх менш виразними та упередженими, на користь чоловікам та суспільству в цілому.

4. Термінологічна система спорідненості відображає не лише структуру родинних стосунків, а й розподіл ролей у соціальному середовищі. Етнічна

ідентичність виражається в термінах спорідненості, фокусуючись на соціальних ролях, які впливають на поведінку людини в певному соціокультурному середовищі. Цей мовний вимір відображає ставлення суспільства до прав та обов'язків (очікування) людей, які виконують певні соціальні ролі (стереотипи).

5. Аналіз семантичних особливостей фразеологічних одиниць з компонентами «мати» / «батько», що репрезентують образи матері і батька в англійській та німецькій лінгвокультурах, дав змогу виявити п'ять акцентних ознак для компонента «мати» та шість для компонента «батько». Це свідчить про те, що для носіїв англійської та німецької мов образ "батька" є більш важливим, ніж образ "матері".

Було встановлено, що найпоширенішою семантичною ознакою образу матері в англійському корпусі є «жінка-батько», а в німецькому – «стосунки між матір'ю та дитиною». У суцільній вибірці зафіксовано 26 фразеологічних одиниць з таким значенням.

Найпоширенішою ознакою образу батька в англійській фразеології є «старший член суспільства, або чоловік старшого віку» (21 ФО). Найпоширенішою ознакою образу батька в німецьких фразеологізмах є «батько-чоловік». Ця ознака представлена 22 прикладами.

6. Фразеологічна картина світу розуміється як система образів, через які людина сприймає світ. Роль концептуального аналізу полягає у виявленні загальних і специфічних характеристик мови, що включає в себе вивчення національно-культурних особливостей світогляду людей і, як наслідок, фреймів.

7. Зіставний аналіз лінгвокультурних особливостей фразеологічних одиниць з компонентом «матір» в англійській та німецькій мовах продемонстрував, що образ матері має як універсальні характеристики, що пояснюються спільністю когнітивних процесів і усвідомленням важливості ролі жінки-матері в будь-якому суспільстві, а також і унікальні, пов'язані з

традиціями та культурою кожного народу. Так, зокрема, однією з особливостей німецької мови є надзвичайна повага до матері, яка часто виступає своєрідним мірилом важливості чи не важливості інших людей. Це можна пояснити традицією, що на першому місці стоїть мати, тобто найшанованіша людина. В англійській мові наявна низка історично вмотивованих фразеологічних одиниць, у яких компонент «мати» використовується у поєднанні з власним іменем. Англійські фразеологізми, на відміну від німецьких, мають більш глибоке коріння, з великою кількістю запозичень, релігійних та літературних впливів.

8. Зіставний аналіз лінгвокультурних особливостей фразеологічних одиниць з компонентом «батько» в англійській та німецькій мовах серед універсальних ознак виявив те, що в обох мовах батько зображується старшим, мудрішим, головою сім'ї, від якого діти отримують пораду, допомогу та підтримку. Специфічними характеристиками в англійській мові є те, що образ батька може виражати абстрактні поняття, а не кровну спорідненість. Крім того, в англійських фразеологізмах образ батька може використовуватись для позначення знавця своєї справи. Серед специфічних характеристик в німецькій фразеології можна відмітити те, що з образом батька невіддільно пов'язаний образ Батьківщини, а також присутня додаткова номінація на позначення холоду, морозу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Х. : Вища школа, 1987. 134 с.
2. Алієва А. Д. Вербалізація концепту “материнство” в сучасній англійській мові : лексико-семантичний та когнітивний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2013. 20 с.
3. Белоноженко В. М. Фразеологическое значение и способы его разработки в словаре: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. Київ, 1984. 26 с.
4. Бобро М. П. Аксіологічні парадигми у складі лексико-семантичної групи «жити, існувати» в українській мові. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2014. Вип. 29. С. 28–35.
5. Бобро М. П. Аксіологічні парадигми у складі лексико-семантичної групи «жити, існувати» в українській мові. *Українська мова та культура у загальнослов'янському контексті: здобутки та перспективи*: Міжнарод. Наук. Конф., 27–28 лютого 2014 р.: матеріали. Київ: Університет «Україна», 2014. С. 6–9.
6. Бобро М. П. Аксіологічні параметри концепту «робота» в українській мовній картині світу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. Вип. 73. С. 116–118.
7. Боднар І. М. Концептосфера освіта в англійській мові (національно-маркований та індивідуально-авторський аспекти) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів. 2019. 304 с.
8. Братиця Г. Г. Лексико-семантичні та стилістичні особливості функціонування колоронімів у творах В. Борхерта : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя. 2021. 211 с.
9. Венжинович Н.Ф. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти: дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 503 с.

10. Витгенштейн Л. Логико-философский трактат: Пер. з нім. / Под ред., с предисл. Асмуса В. Ф. М.: Наука, 1958 (2009). 133 с.
11. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості: автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15. Київ. 2004. 38 с.
12. Городецька О. В. Національно-марковані концепти в британській мовній картині світу XX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2003. 23 с.
13. Кирилина А. В. Гендер: лингвистические аспекты. Москва: Издательство «Институт социологии РАН», 1999. 180 с.
14. Кирилина А. В. Гендерные аспекты массовой коммуникации. *Гендер как интрига познания*. Москва, 2000. С. 47–80.
15. Кононенко В. О. Мова у контексті культури: монографія. Івано-Франківськ: Плай, 2008. 390 с
16. Кунин А. В. Английская фразеология. М. Высшая школа. 1970. 324 с.
17. Кунин А. В. Фразеология современного английского языка. М. Международные отношения. 1972. 288 с.
18. Левин Ю. И. Провебиальное пространство. *Паремиологические исследования*. М. 1984. С. 119-125.
19. Лейбниц Г. В. О словах. М. Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. 6 96 с
20. Лозицька М. П. Особливості семантики гендерно-маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 9. С. 274–279.
21. Лозицька М. П. Лінгвокультурний та прагматичний аспекти гендерно маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови : дис. ... д-ра філософії : 035.03. Луцьк. 2021. 274 с.
22. Любавська Ю. С. Концептуалізація бізнесу в дискурсі української публіцистики (друга половина XX – початок XXI ст.): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків. 2018. 230 с.

23. Марфіна Ж. Мовна асоціація як поняття психолінгвістики і лінгвостилістики. *Вісник Львів. ун-ту*. 2004. Вип. 34, ч. 2. С. 366 – 372.
24. Марчук У. Б. Асоціативний потенціал лінгвокультурних концептів у різносистемних мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Київ. 2009. 20 с.
25. Миронова Н. В. Гендер у лінгвістиці. Чоловіча і жіноча мова. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2004. №. 1. С. 357–365.
26. Михайлович О. Квасітермін у рекламному тексті: конотативний компонент значення. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2005. № 538. С. 16–20.
27. Перебийніс В. І. Статистичні методи для лінгвістів. Вінниця : Нова книга, 2001. 168 с.
28. Потебня О. О. Язык и народность. К. : СИНТО. 1993. 193 с.
29. Потебня А. А. Полное собрание трудов: Мысль и язык. М. : Лабиринт. 1999. 300 с.
30. Рудюк Т. В. Вербалізація концептів чоловік, жінка в українській фразеології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ. 2010. 23 с.
31. Савченко Л.В. Етнолінгвістичне моделювання семантики фразеологізмів із компонентом антропономеном. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія*. К., 2011. С. 226 – 237.
32. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики : (аналітичний огляд). К. : Вид-во Українського фітосоціологічного центру. 1999. 148 с.
33. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. М.: Издательская группа «Прогресс – Универс». 1993. 123 с.
34. Сергієнко В. Л. Відображення англійської мовної свідомості в національній картині світу. *Нова філологія*. 2008. Вип. 29. С. 195-198.
35. Сергієнко В. Л. Моделювання польової структури лінгвокультурного концепту PRIDE / ГОРДІСТЬ : (за трилогією Дж. Голсуорсі “Сага про

- Форсайтів“). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 9 : Сучасні тенденції розвитку 200 мов.* 2009. Вип. 4. С. 247 – 250.
36. Серебрянська І. М. Освіта в Україні : спостереження крізь призму мовної картини світу : монографія. Харків. 2018. 391 с.
 37. Слухай Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномену. *Мовні і концептуальні картини світу.* К. 2002. С. 462 – 470.
 38. Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму: монографія. К.: Рад. шк., 1988. 279 с.
 39. Ужченко В. Д. Східноукраїнська фразеологія: монографія. Луганськ: Альма-матер, 2003. 62 с.
 40. Ужченко В. Д. Нові лінгвістичні парадигми „концепт – фразеологізм – мовна картина світу”. *Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку.* Запоріжжя. 2006. С. 146 – 151.
 41. Чернищенко І. А. Ключові цінності британської картини світу та їх вербалізація у суспільно-політичному дискурсі. *Наукові записки.* 2009. Вип. 81 (3). С. 179 – 188.
 42. Холод А. М. Речевые картины мира мужчин и женщин. Днепропетровск. 1997. 229 с.
 43. Яковлева В. Б. Вербалізація концепту СІМ'Я в українській мовній картині світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків. 2008. 20 с.
 44. Chomsky N. *Language and Mind.* Cambridge : CUP, 2006 210 p.
 45. Clausner T., Croft W. Domains and image schemas. *Cognitive Linguistics.* 1999. Vol. 10. Issue 1. P. 1–31.
 46. Fleischer W. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache.* Tübingen: Niemeyer, 1997. 299 S.
 47. Gerhards J. Geschlechtsklassifikation von Vornamen. *Berliner Journal für Soziologen.* 2003. № 1. S. 59–76.
 48. Gould C. *Gender. Key Concepts in Critical Theory.* New Jersey, 1997. 485 p.

49. Heller D. Idiomatik. Lexikon der germanistischen Linguistik. Tübingen: Niemeyer, 1980. S. 180–187.
50. Hornscheidt A. Linguistik. Gender-Studien. Eine Einführung. Stuttgart: J.B. Metzler, 2000. S. 276–289.
51. Jackendoff R. S. Patterns in the Mind: Language and Human Nature. New York, 1994. 246 p.
52. Jespersen O. Language, its nature, development and origin. London, 1922. 318 p.
53. Kauffer M. Phraseologismen und stereotype Sprechakte im Deutschen und im Französischen. Linguistik online 62, 5/13. S. 119 – 138. URL: https://www.linguistikonline.net/62_13/kauffer.pdf (дата звернення: 03.07.2020).
54. Koller W. Redensarten. Linguistische Aspekte, Vorkommensanalysen, Sprachspiel. Tübingen: Walter de Gruyter, 1977. 229 S.
55. Lakoff R. Language and woman's Place. New York: Harper&Row, 1975. 309 p.
56. Langacker R. W. Concept, Image and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar. Mouton de Gruyter, 2002. 398 p.
57. Lewin M. In the shadow of the past: Psychology portrays the sexes. New York: Columbia University Press, 1984. 336 S.
58. Makkai, A. Idiom structure in English Text. The Hague, 1972. 371p.
59. Motschenbacher, H. Language, gender and sexual identity: poststructuralist perspectives. USA: John Benjamins Publishing, 2010. 212p.
60. Palm C. Phraseologie: Eine Einführung. Tübingen: Narr, 1995. 130 S.
61. Pusch L. F. Das Deutsche als Männersprache: Aufsätze und Glossen zur feministischen Linguistik. Frankfurt-a.-Main : Suhrkamp 1984. 201 p.
62. Rothkegel A. Feste Syntagmen. Grundlagen, Strukturbeschreibung und automatische Analyse. Tübingen: Walter de Gruyter, 1973. 215 S.
63. Samel I. Einführung in die feministische Sprachwissenschaft. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2000. 247 S.

64. Showalter E. *Speaking of Gender*. Routledge: Chapman & Hall Incorporated, 1989. 335 p.
65. Stoller R. J. *Sex and Gender; on the development of masculinity and femininity*. New York: Science House, 1968. 400 p.
66. Stubb E. *Wilhelm Von Humboldt's Philosophy of Language, Its Sources and Influence*. Edwin Mellen Press, 2002. 124 p
67. Tannen D. *Gender and discourse*. New York; Oxford: Oxford University Press, 1994. 216 p.
68. Tognini-Bonelli E. *Corpus Linguistics at Work*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2001. 236 p.
69. Tomasello M. *The Cultural Origin of Human Cognition*. Harvard University Press, 1999. 256 p.
70. Underhill J. W. *Creating Worldviews : Metaphor, Ideology and Language*. Edinburgh : EUP, 2011. 256 p.
71. Wagner M., Schütze Y. *Verwandtschaft. Sozialwissenschaftliche Beiträge zu einem vernachlässigten Thema*. Stuttgart, 1998. 284 S.
72. Wierzbicka A. *Cross-Cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction*. Berlin: New York: Mouton de Gruyter, 1991. 481 p.
73. Wierzbicka A. *Understanding Cultures through Their Key Words*. New York – Oxford : Oxford University Press, 1997. 328 p.
74. Williams J., Best D. *Measuring Sex Stereotypes. A Multinational Study*. Newbury Park: Sage Publications, 1990. 384 p
75. Wodak R. *Gender und Discourse*. London: Sage Publications, 1997. 303 p.
76. Wodak R. *Gender and Language: Cultural Concerns*. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Elsevier, 2015. P. 698–703.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ЕМПІРИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

77. The Oxford Dictionary of Idiom / Ed. by John Ayto. Oxford University Press. 2005. 448 p.
78. Slang Today and Yesterday / Ed. by Eric Partridge. London: Routledge and Kegan Paul. 1970. 496 p.
79. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache / Hrsg. und bearb. unter der Leitung von Heinz Küpper. Ernst Klett Verlag. 1997. 959 S.
80. Duden Redewendungen: Wörterbuch der deutschen Idiomatik / Hrsg. und bearb. vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion unter der Leitung von G. Drosdowski. Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2020. 928 S.